

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Genel Yayın No: 2327

Mesleki Kitaplar: 213

4-6 YAŞ GRUBU KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNE YÖNELİK REHBER KİTAPÇIK

Yayın Yönetmeni: Cafer Tayyar DOYMAZ

Yayın Koordinatörü: Suat OKUYAN

Proje: Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Proje Yöneticisi: Kadir DİNÇ

Proje Koordinatörü: Sedide AKBULUT

Editörler: Mustafa ÖLMEZ, Firdevs KISIM, Seher ÇOŞKUN

Hazırlayanlar: Firdevs KISIM, Serayi Betül ÇETİN, Merve KOCA, Merve ÖZMEN, Seher ÇOŞKUN

Tashih: Zeynep Selin TERZİ

Grafik & Tasarım: Ahmet Hilmi ÇUHADAR

Baskı: Merkez Repro Basım Yayın Ltd. Şti.

İstanbul Cd. Devrez Sk. No:1/B

İskitler/Ankara

[0 312] 3847898

2. Baskı, Ankara, 2023

ISBN: 978-625-435-419-9

2023-06-Y-0003-2327

Sertifika No: 12930

Eser Yayın Kurulu Kararı: 27.10.2022/76

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel.: [0312] 295 72 93 Faks: [0312] 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış:

Döner Sermaye Daire Başkanlığı

Tel: [0 312] 295 71 53 - 71 56 Faks: [0 312] 285 18 54

e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

**4-6 Yaş Grubu
Kur'an Kursu
Öğreticilerine Yönelik
Rehber
Kitapçık**

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	9
------------	---

Bölüm I

4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarının Amacı- Önemi ve Kur'an Kursu Öğreticilerinin Görev ve Sorumlulukları

4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarının Amacı-Önemi	15
Kur'an Kursu Öğreticilerinin Görev ve Sorumlulukları..	19

Bölüm II

Öğrenme-Öğretme Süreci

Çocuklar Nasıl Gelişir?	25
Gelişim İlkeleri.....	26
Temel Gelişim Alanları	27
1. Bilişsel Gelişim	27
2. Dil Gelişimi.....	30
3. Psikomotor Gelişim.....	32
4. Sosyal- Duygusal Gelişim	34

5. Cinsel Gelişim.....	36
6. Ahlaki Gelişim.....	38
Çocuklar Nasıl Öğrenir?	39
1. Merak Ederek/Keşfederek.....	39
2. Deneyimleyerek (Yaparak-Yaşayarak)	40
3. Birden Çok Duyu Organını Kullanarak	41
4. Soru Sorarak.....	42
5. Oyun Oynayarak	44
6. Gözlemleyerek	45
7. Etkileşim/İletişim Kurarak	46
Öğrenme-Öğretme Sürecinde Öğretici Rollerini	49
1. Çocuğu Tanımak	49
2. Çocuğa Güvenli Bir Ortam Sağlamak.....	51
3. Duyarlı Olmak.....	52
4. Rol-Model Olmak.....	52
5. Planlama/Zaman Yönetimi Becerisi	53
6. Öğrencilerin Olumlu Yaşantılar/Anılar Biriktirmelerini Sağlamak.....	54
7. Birden Çok Gelişim/Öğrenme Alanını Destekleme	55
8. Esnek Olmak.....	56
9. İş Birliğı (Diğer Öğreticiler-Müftülük-Veli ile)	57
10. Öz Değerlendirme Becerisi	57
11. Çocuğu Değerlendirme Becerisi.....	58
Okul Öncesi Eğitimde Öğretim Yöntem ve Teknikleri...61	
1. Drama	63
2. Oyun	64
3. Ritim-Müzik	66

4. Örnek Olay.....	66
5. Hikâyeler-Bilmeceler.....	67
6. Gezi-Gözlem	69
7. Soru-Cevap.....	69

Bölüm III

Kursa Uyum

Uyum- Kursa Uyum Nedir? Uyumun-Uyum	
Sorununun Duygusal Davranışsal Belirtileri Nelerdir? .	73
Uyum-Kursa Uyum Nedir?	73
Uyumun-Uyum Sorununun Duygusal-Davranışsal Belirtileri.....	74
Çocuklarda Uyum Sorunu Neden Ortaya Çıkar?	
(Çocuk, Aile, Kurs ve Öğretici Bağlamında).....	79
Kursa Uyum Sürecinin Zorlaşmasına Neden Olan Çocuk	
Kaynaklı Sebepler;	80
Kursa Uyum Sürecinin Zorlaşmasına Neden Olan Aile	
Kaynaklı Sebepler;	81
Kursa Uyum Sürecinin Zorlaşmasına Neden Olan Öğretici	
Kaynaklı Sebepler;	82
Kursa Uyum Sürecinin Zorlaşmasına Neden Olan Kurs	
Kaynaklı Sebepler;	83
Kursa Uyumu Kolaylaştırabilmek İçin Neler Yapılabilir?	
(Veli ve Öğretici Bağlamında)	85
Ebeveynlere Öneriler	85
Öğreticilere Öneriler	88
Uyum Sorunu Yaşayan Öğrencilere Doğru Yaklaşımlar ..	91

Bölüm IV

Sınıf Yönetimi

Sınıf Yönetimi	99
Öğrenme Ortamının Düzenlenmesi.....	99
Etkili İletişim.....	102
Kurallar	108
Ödül-Ceza	111

Bölüm V

Farklı Öğrenen ve Gelişen Çocuklar

Farklı Öğrenen ve Gelişen Çocuklar	117
Otizm.....	117
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (Dehb)	120
Engelli Çocuklar.....	123
Dil Ve Konuşma Bozuklukları.....	125
Kekemelik	127
Özel Yetenekli Çocuklar.....	129
Öğreticiler İçin Öneri Kitaplar	133
Çocuklar İçin Öneri Kitaplar.....	135
Kaynakça.....	139

SUNUŞ

Kıymetli Hocam...

Diyanet İşleri Başkanlığı, çocuklarda dinî kavramlar, değerler, dinî davranışlar hakkında olumlu bir duygu oluşturmak; çocukları ilerleyen yaşlarında Allah, peygamber, namaz, cami gibi kavramlarla daha barışık hâle getirmek; onların zihinlerinde dinî kavramlar ile ilgili olumlu şemalar oluşturmak ve tüm bu değer ve kavramların çocuklara sistematik bir şekilde öğretilmesi amacıyla Kur'an Kursları Öğretim Programı'nı (4-6 Yaş Grubu) hazırlamış ve 2013 yılında uygulamaya koymuştur. Söz konusu programı uygulayan siz değerli öğreticiler ise çocuklara hayatlarının en kritik yaş dönemlerinde eşlik ederek, onların çoğunun evden ilk ayrılma deneyimine şahitlik etmekte ve sunmuş olduğunuz ortam ile bu değerleri ve kavramları içselleştirmeleri konusunda onlara rehber olmaktadır.

4-6 yaş grubundaki çocukların yetişkinlerden ayrı, bambaşka bir dünyaları vardır. O eşsiz dünyaya girebilmek için farklı bir dil ve farklı yöntemler kullanmak gerekir. Çocukların dünyalarına girdiğiniz takdirde sadece onlara bir şeyler

öğreterek karakterlerini inşa sürecine katkı sağlamanın zevkine varmazsınız, aynı zamanda onlardan da öğrenerek kendinizi yeniler ve geliştirirsiniz. Bu sebeple bu yaş grubundaki çocuklarla çalışmak hem zor hem de çok keyifli ve doyurucudur. Çocuklar vefakârdır. Dolayısıyla öğrencilerinizle kurmuş olduğunuz sağlıklı bir bağ onların zihninde bir ömür yerinizin olmasını sağlar. Onlara sunmuş olduğunuz uygun ortam ve şartlarda deneyimledikleri olumlu anılar, onların gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde hem dindarlığın bilgi, duygu ve davranış boyutlarında hem de sosyal ilişkiler anlamında iyi bir düzeyde olmalarına yardımcı olur.

Bu yaş grubundaki çocuklarla çalışırken sevgi ve bilgiye aynı anda ihtiyaç vardır. Siz öğreticilerimizin yolunuzun kesiştiği her bir öğrenciyi sevgi ve şefkatinizle kocaman kucakladığınızdan eminiz. Fakat her birimiz günümüzde hıza yetişmekte zorlandığımız gelişmeler sebebi ile bilgilerimizi sürekli güncelleme ihtiyacı duymaktayız. Hâlihazırda var olan bilgileri tazelemek ve yenilerini öğrenme konusunda istekli olmak, içinde bulunduğumuz çağın üzerimize yüklediği sorumluluklardan bir tanesi olmuş durumda. Hele ki bir şekilde yolu çocuklarla kesişen ve onların eğitim sürecinde etkin olan birisi isek. Bu sebeple 4-6 yaş grubundaki çocuklarla iç içe olan siz kıymetli öğreticilerimizin var olan bilgilerini tazelemek ve sizlere ihtiyacınız olacağını düşündüğümüz yeni bilgiler sunmak maksadı ile elinizde tutmuş olduğunuz bu rehber kitapçığı hazırlamaya niyetlendik.

Amacımız bu kitapçığı okuduktan sonra çalışmış olduğunuz yaş grubundaki çocukları daha yakından tanımanız, onların ihtiyaçlarını fark etmeniz, onların dünyasına dahil olmanın yollarını keşfetmeniz, onlarla etkili bir iletişim kurmanın yollarını görmeniz, onlara uygun ortamlar sunmanın önemini fark etmeniz ve karşılaştığınız bazı sorunlar

karşısında neler yapabileceğinize dair bir temel oluşturmanızdır. Tüm bunların yanında en önemli amacımız ise çocuklarla ilgili yeni şeyler öğrenmeye dair isteğinizi, motivasyonunuzu, merakınızı ve enerjinizi arttırmaktır. Çünkü bu kitapçıkta sunulanlar ancak okyanustan alınan bir bardak suyu temsil eder.

Bu koca okyanustan size sunulmuş olan bu bir bardak suyun amaca hizmet etmesi ve sizi tatmin etmesi için bu kitapçığın ortaya çıkma sürecinde emeği geçenlere teşekkür eder; özenle, sevgiyle ve dikkatle hazırlanmış olan bu kaynağın sizlere faydalı olmasını temenni ederiz.

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü

BÖLÜM I

4-6 YAŞ GRUBU KUR'AN KURSLARININ AMACI-ÖNEMİ VE KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN GÖREV VE SORUMLULUKLARI

4-6 YAŞ GRUBU KUR'AN KURSLARININ AMACI-ÖNEMİ

Firdevs KISIM

Okul öncesi dönem, öğrenme, araştırma, keşfetme, merak etme, soru sorma gibi konularda çocuklar için önemli ve kritik bir dönemdir. Bu dönemde çocuklar her şeyi merak eder, sorgular ve bu nedenle öğrenme daha hızlı ve kolay gerçekleşir. Çocukların bu merakının giderilmesi ve sorularının uygun bir şekilde cevaplanması onların gelişimini desteklemek açısından önem arz etmektedir.

Çocuk, çevresinde insanlardan duyduğu dinî kavramların ve gözlemlediği dinî ritüellerin nedenini ve ne anlama geldiğini öğrenme merakı içerisinde. Bu merakını giderbilmek amacıyla sorular sorar. Bu sorulara çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak verilen uygun cevaplar çocuğun daha sonraki dinî tutum ve davranışlarının temelini oluşturmada ve şekillenmesinde önemli rol oynar. Nitekim Hz. Peygamber de küçük yaşlardan itibaren çocuklara sevgi, saygı, hoşgörü, selamlaşma gibi değerleri model olarak

öğretmeye çalışmıştır. (Ebu Davud, Selam 4, Edeb 66; Buhari, Edeb 18, Cenaiz 44, Nikah 12; Müslim, Fedail 63 ve 65; Tirmizi, Menakib 31 ve 50; İbn Mace, Edeb 14; Darimi 2/189; el-Hâkim, Müstedrek 1/62.)

Çocukların gelişim özelliklerini, psikolojik durumlarını bilmeden verilen bir din eğitimi onları olumsuz etkileyebilir hatta din ile ilgili olumsuz tutumlar geliştirmelerine sebep olabilir. Bu nedenle okul öncesi dönemde doğru, güvenilir ve sistematik bir şekilde; sağlıklı bir ortamda verilen din eğitimi çocuklar açısından kritik bir önem taşır. Tüm bunlardan hareketle 2011 yılında din eğitiminde yaş sınırının kaldırılması ile birlikte okul öncesi dönemde çocukların dinî gelişimlerinin sağlıklı bir ortamda gerçekleşmesine katkı sağlamak, çocukların sorularını geçiştirmeden, onların yaşlarına uygun bir şekilde yanıtlayabilmek amacıyla Başkanlığımızca 4-6 yaş grubuna yönelik Kur'an kursları projesi başlatılmıştır.

Bu kursların amacı dinî kavramlar, değerler, dinî davranışlar hakkında çocuklarda olumlu bir duygu oluşturmak; çocukları ilerleyen yaşlarında Allah, peygamber, namaz, cami gibi kavramlarla daha barışık hâle getirmek ve onların zihinlerine dinî kavramlar ile ilgili tohum ekmektir.

Başkanlığımızca tüm bu değerlerin ve kavramların çocuklara sistematik bir şekilde öğretilbilmesi amacıyla Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) hazırlanmış ve 2013 yılında uygulamaya konulmuştur. Söz konusu müfredatta programın amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak çocukların kendi seviyelerinde;

1. İslam dininin değerlerini insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini,

2. Kazanacakları değerleri gündelik hayatta kullanmalarını,
3. İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i ses ve şekil olarak tanımalarını,
4. Allah'ı sevgi temelinde tanımalarını ve yaratılıştaki düzeni fark etmelerini,
5. Peygamber Efendimizin kişiliğini ve karakterini tanımalarını, sevmelerini ve model almalarını,
6. Sağlıklı bir din ve ahlak gelişimi göstermelerini,
7. İyi alışkanlıklar kazanmalarının yanı sıra beden, zihin ve duygu gelişimlerine katkı sağlayacak nitelikte öğrenim görmelerini sağlayacak uygun bir ortam sunmayı amaçlamaktadır.

KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN GÖREV VE SORUMLULUKLARI

Eğitim-öğretim sürecinin sağlıklı işleyebilmesinin ilk adımı süreci yönetecek olan öğreticinin öncelikle görev ve sorumluluklarına hâkim olması, ardından kendinden ne gibi beklentilerin olduğunu bilmesidir. Bu bölümde 4-6 yaş grubu Kur'an Kurslarında görev yapan öğreticilerin görev-sorumlulukları ve öğreticilerden beklentiler yer almaktadır.

1. Kur'an kursu öğreticisinin ilk olarak aşağıdaki ilgili mevzuatları bilmesi gerekmektedir. *Bu mevzuatların ayrıntılarına Diyanet İşleri Başkanlığı resmi web sitesindeki "Mevzuat" bölümünden ulaşılabilir.*

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu: Devlet memurlarının hizmet şartlarını, niteliklerini, atanma ve yetiştirilmelerini, ilerleme ve yükselmelerini, ödev, hak, yükümlülük ve sorumluluklarını, aylıklarını-ödeneklerini ve diğer özlük işlerini düzenleyen mevzuattır.

Sözleşmeli Personel Çalıştırılmasına İlişkin Esaslar: 4/B sözleşmeli olarak görev yapan Kur'an kursu öğreticilerinin çalıştırılmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen mevzuattır.

633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun: Başkanlığın kuruluş amacı, hizmet birimleri, görev ve yetkileri ile ilgili bilgileri içeren mevzuattır.

Diyanet İşleri Başkanlığıncı Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinde Uygulanacak Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar: Kur'an kurslarında görev yapan yönetici ve öğreticilerin aylık ve ek ders ücreti karşılığında okutacakları haftalık ders saatlerinin sayısının, ders görevi alacakların niteliklerinin ve diğer hususlara ilişkin esas ve usullerin düzenlendiği mevzuattır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği: Kur'an kursu yurt ve pansiyonlarının açılış ve çalışmaları, kurslarda verilen eğitim-öğretim hizmetleri ile bunların yönetim ve denetim esaslarının belirlendiği mevzuattır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi: Yukarıda zikredilen yönetmeliğe göre daha fazla detayın yer aldığı Kur'an eğitim ve öğretimine yönelik kurslar ile Kur'an kursu yurt ve pansiyonlarının açılış, eğitim-öğretim, yönetim ve denetim işlerini, çalışma usul ve esasları ile personelin görevlerinin belirlendiği mevzuattır.

Kur'an Kursları Uygulama Esasları: Başkanlığımız Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünce her yaz Kur'an kursu ve uzun dönem Kur'an kursları başlamadan önce gönderilen mevzuattır. Eğitim öğretim dönemi içerisinde Kur'an kursu hizmetlerinin nasıl yürütüleceğini açıklar.

2. 4-6 yaş grubunda görev alan/alacak Kur'an kursu öğreticisi mutlaka o yaş grubu için hazırlanmış öğretim programını bilmeli ve programa uygun hareket etmelidir.

3. Diyanet İşleri Başkanlığınca 4-6 yaş grubu müfredatına uygun hazırlanmış materyalleri elinde bulundurmalı ve içeriklerine hakim olmalıdır.

4. Uygulama Esaslarında belirtilen eğitim öğretim takvimine göre öğretici kayıt tarihlerinde kursta bulunmalıdır.

5. Öğretici, kayıt için gelen öğrenciler ile tanışmalı, velilerini mutlaka programın amacı, içeriği ve kazanımları hakkında bilgilendirmelidir.

6. Başkanlıkça fiziksel olarak doldurulması istenen evrakları kayıt esnasında velilere doldurtmalıdır. *Örneğin, Öğrenci-Veli Tanıma Formu vb.*

7. Öğretici derse girmeden önce, kitaplarda yer alan etkinlikleri de inceleyerek mutlaka o günün konusu ile ilgili bir ön hazırlık yapmalıdır.

8. Başkanlığımız yayınları öncelikli olmak üzere, TDV yayınları ve MEB tarafından onay verilen okul öncesi yayınlar incelenmeli, etkinlik ve materyal çeşitliliği artırılmalıdır.

9. Aynı müftülük bünyesinde görev yapan 4-6 yaş grubu Kur'an kursu öğretmenleri en az ayda bir kere bir araya gelecek tecrübe paylaşımı toplantıları yapmalıdır.

10. Abartılı, çocukları yorucu, aileleri maddi olarak zorlayıcı yıl sonu gösterileri ve Kur'an'a geçme törenleri hazırlamaktan kaçınılmalıdır.

BÖLÜM II

ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ

ÇOCUKLAR NASIL GELİŞİR?

Serayi Betül ÇETİN

Döllenmeden ölüme kadar süren yaşam dönemi içinde organizmada gözlenen düzenli ve sürekli değişiklikler *gelişim* olarak adlandırılır. İnsan yaşamının her döneminde gelişimden söz etmek mümkündür. Ancak en büyük ve en hızlı değişimin olduğu dönem çocukluk dönemidir. Bu dönem; bebeklik (0-2), ilk çocukluk (3-6) ve orta çocukluk (7-11) olarak üçe ayrılmaktadır. Bu kitapçıkta 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarında eğitim gören öğrencilerin içinde bulunduğu ilk çocukluk döneminin gelişim özellikleri ele alınmıştır.

Gelişim dönemlerini ve onların özelliklerini bilmek, özellikle çocuklarla çalışan meslek grupları ve ebeveynler için oldukça önemlidir. Çocuklarda karşılaşılan sorunların/ gözlemlenen davranışların gelişimin doğal seyriyle mi ortaya çıktığının yoksa altta yatan temel bir problem veya karşılanmamış bir ihtiyaç sonucu mu görüldüğünün ayrımını yapmak önemlidir. Bu farkındalık sorun karşısında nasıl bir tavır sergilenmesi gerektiğinin tespit edilmesini sağlar.

Bunun yanı sıra gelişim dönemi özelliklerini bilmek olası bir gelişimsel gecikmenin erken fark edilmesini ve gerekli desteğin bir an önce alınmasını kolaylaştırır.

Bireyin gelişiminin sağlıklı değerlendirilmesi ve literatür okumalarında kavram bütünlüğünün sağlanması açısından bazı temel kavramların bilinmesi gerekmektedir.

Büyüme: İnsan vücudunun boy, kilo ve hacim olarak artış göstermesidir.

Olgunlaşma: Vücut organlarının kendilerinden beklenen görevi yerine getirebilecek düzeye gelmesi için, öğrenmeden bağımsız olarak, kalıtımın etkisiyle ortaya çıkan biyolojik değişimdir.

Öğrenme: Bireyin çevresi ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan nispeten kalıcı davranış değişimidir.

Hazırbulunuşluk: Bireyin bir davranışı sergileyebilmesi için gerekli öğrenme ve olgunlaşmaya sahip olması demektir.

Gelişim: Organizmanın büyüme, olgunlaşma ve öğrenmenin etkileşimiyle ileriye doğru bir değişim sürecidir.

Gelişim İlkeleri

Her bireyin gelişimi kendine has bir seyir izler. Bu öznelliğin yanı sıra her bireyde gözlemlenen gelişimin bazı temel ilkeleri mevcuttur:

- Gelişim, kalıtım ve çevrenin etkileşimi sonucunda oluşur.
- Büyüme ve gelişme, baştan aşağı ve içten dışa doğru gerçekleşir.
- Gelişim genelden özele doğru olur.
- Gelişim belirli bir sıra izler ve süreklidir.

- Gelişim bütünlük içerisinde gerçekleşir.
- Gelişim tüm alanlarda aynı anda gerçekleşmez.
- Gelişim dönemleri birbiri ile ilişkilidir.
- Gelişimde bireysel farklılıklar belirleyicidir.

Temel Gelişim Alanları

Gelişim kavramının temel özellikleri sıralandığında ilk göze çarpan, gelişimin birbirinden farklı ama birbiriyle ilişkili alanlarda gerçekleştiği ve bir bütün içerisinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Bireyin gelişiminin sağlıklı değerlendirilmesini sağlamak adına temel gelişim alanları belirlenmiştir. Bu gelişim alanları ve gelişim görevleri aşağıda sıralanmıştır. Gelişim alanlarının özelliklerinden bahsedilirken bazıları 4-6 yaş için genel olarak yazılmış, bazılarında ise her yaş grubu ayrı ayrı ele alınmıştır. Bunun sebebi bazı gelişim alanlarında yaşlara göre farklılıklar daha belirginken bazı alanlarda bu belirginliğin net olmamasıdır.

1. Bilişsel Gelişim
2. Dil Gelişimi
3. Fiziksel (Psikomotor) Gelişim
4. Sosyal – Duygusal Gelişim
5. Cinsel Gelişim
6. Ahlaki Gelişim

1. Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişime ilişkin en çok kabul gören kuram Jean Piaget'e aittir. Piaget'e göre *biliş, dünyayı öğrenme ve anlamayı içeren zihinsel faaliyetler* anlamına gelir. Bu tanıımı temel alarak Piaget bilişsel gelişimi somuttan soyuta doğru seyreden bir süreç olarak ele almıştır.

- Duyu motor dönem (0-2 yaş)
- İşlem öncesi dönem (2-7 yaş)
- Somut işlemler dönemi (7-11 yaş)
- Soyut işlemler dönemi (11 yaş ve üstü)

Piaget'e göre çocuklar yetişkin gibi düşünemezler, kendilerine özgü bir dünyaları vardır. Bu özgünlüğün çocuklar ile iletişimde mutlaka göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bilişsel gelişim belli evrelerden geçer. Bunlar sabit ve ardışıktır. Bireysel farklılıklar nedeniyle gelişim evreleri farklı yaşlarda gerçekleşir.

4-6 Yaş Bilişsel Gelişim Özellikleri

- İşlem öncesi dönemde çocuklar nesnelerin görüntüsünün etkisi altında kalırlar ve korunum işlemi için gerekli zihinsel kavrama sürecinden yoksundurlar. *Maddenin şekli değişse bile miktarının, nesnenin şekli değişse bile hacminin ya da nesnenin şekli değişse bile ağırlığının aynı kalabileceğini kavrayamazlar. İki paket süt çocuğun gözü önünde biri uzun biri geniş iki farklı bardağa doldurulduğunda, miktarları aynı olmasına rağmen çocuk, uzun bardakta daha fazla süt olduğunu iddia edebilir.*
- Bu dönem çocukları henüz tersine düşünme yeteneğini sergileyemezler. *Örneğin suyun buz olabileceğini ve ardından tekrar suya dönüşebileceğini kavramakta zorlanabilirler.*
- Bir nesne ya da olayın en çarpıcı yönüne odaklanırlar.
- Haftanın günlerini bilirler.
- Resimleri konularına göre mantıki olarak sıralayabilirler.

- Benzer, farklı kavramlarını ayırt edebilirler.
- Aynı anda birden fazla ilişkiyi kavrayamaz tek bir özelliğe odaklanırlar. *Bir cismin hem uzun hem sert olmasını aynı anda kavramakta zorlanabilir ve tek bir özelliğine (ya sertlik ya da uzunluk) odaklanırlar.*
- Göz önünde bulunmayan kişi ve nesneler için semboller geliştirirler ve en önemli sembol sistemleri dildir.
- Sayı kavramları henüz gelişmemiştir. Sayı sayabilirler ancak nicelik hakkında akıl yürütme ve niceliği anlama yetenekleri sınırlıdır.
- Çocukta benmerkezci düşünce hâkimdir.
- Animistik düşünce görülebilir. Yani çocuk bazı nesnelere canlılık atfeder. *Örneğin, çiçek koparıldığında çiçeğin canının yanacağını düşünmesi gibi.*
- Nesneleri duyuşsal özelliklerine göre sınıflandırabilirler. *Örneğin yumuşak-sert, büyük-küçük gibi.*
- Gerçek ile gerçek olmayanı ayırt edemeyebilirler.
- Mıış gibi oyunlar oynarlar.
- Sağ ve sol kavramlarını algılayabilirler.

4-6 Yaş Bilişsel Gelişimi Destekleyici Öneriler:

- Çocuğa zengin bir uyarıcı çevre sunulmalı, ona araştırıp düşünmesini ve keşfetmesini sağlayacak malzemeler sağlanmalıdır. *Örneğin; yap-bozlar, bloklar, oyun hamurları gibi.*
- Çocuğa yeni şeyler deneyimleme fırsatı tanınmalıdır. *Sanat, spor vb.*
- Çocuğun dikkati, öğrenmeye hazır olduğu şeylere çekilmelidir.

- Çocuğun yanlışları aşırı vurgulanmamalı, eleştirilmemelidir.
- Çocuğa öğretilecek bilginin somut ve anlamlı olması tercih edilmelidir.
- Öğretilen şeyler belirli periyotlarla tekrarlanarak hatırd tutulmasına ve belleğin gelişmesine yardımcı olunmalıdır.
- Başarı duygusu çocuğun kendine güvenini ve isteğini artırır. Bu nedenle küçük de olsa çocuğun başarıları onaylanmalı, ödüllendirilmelidir.

2. Dil Gelişimi

Chomsky'e göre; çocuklar dil bilgisi kurallarını anlayabilecekleri, işittikleri konuşmadan anlam çıkarabilecekleri ve kendi kendilerine anlaşılabilir cümleler kurmalarını sağlayan bir mekanizmayla doğmaktadırlar. Tüm bunların yanında çocuğun dil öğrenmesi veya dili etkin kullanması bazı etkenler sonucu (genetik yapı, diş ve damak gelişimi, ekrana fazla maruz kalma, gelişimsel bozukluklar vb.) gecikebilir.

4-5 Yaş Dil Gelişimi Özellikleri

- Geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı doğru kullanabilirler.
- Arka arkaya verilen üç basit direktifi anlayabilir ve yerine getirebilirler.
- İki üç mısralı şarkı söyler veya şiiri ezberden okuyabilirler.
- Harfleri tanır ve tanıdık sözcükler içinden ayırt edebilirler.
- Bazen gerçek ile hayali karıştırarak uzun hikâyeler anlatabilirler.

- Sürekli olarak “neden, nasıl, ne zaman” gibi sorular sorabilirler.
- Beş veya altı kelimelik sözcüklerle cümle kurabilirler.
- Şakalardan, fıkralardan zevk alırlar.
- Öğrendikleri yeni kelimeleri tekrarlamaktan keyif alırlar. *(Bu kelimeler bazen argo kelimeler de olabilir)*
- Kendi yaşantılarıyla ilişkili olan yeni kelimeleri hızlı öğrenebilirler.

4-5 Yaş Dönemi Dil Gelişimini Destekleyici Öneriler

- Çocuğun konuşurken yaptığı yanlışlıkları düzeltmek yerine sadece doğru sözcüğü duyması sağlanmalıdır.
- Çocuk, bilmediği ve anlamadığı kelimeleri sorması için cesaretlendirilmelidir.
- Çocukla konuşmak için zaman ayrılmalı, yetişkinler kendi yaptıkları eylemleri çocuklara anlatmalı, çocuğun da kendi yaptıklarını anlatması sağlanmalıdır.
- Çocuğa hikâyeler okunmalı ve hikâye tamamlatma oyunu oynanmalıdır.
- Çocuğa yaşına uygun kelimeleri duyabileceği ve yeni kelimeler öğrenebileceği bir çevre sağlanmalıdır. Çocuğa okunan kitaplar, izletilen videolar seçilirken buna dikkat edilmelidir.

5-6 Yaş Dil Gelişimi Özellikleri

- Daha karmaşık ve üst düzeyde cümleler kullanabilirler.
- Adlarını yazabilirler.
- Uzun hikâyeler anlatabilirler.
- Renkleri, şekilleri isimlendirebilirler.
- Soyut sözcüklerin anlamlarını sorabilirler.

- Rüyalarını anlatabilirler.
- Dün ve yarın kavramlarını anlamlı kullanabilirler.
- Sözel olmayan ifadeleri kullanabilirler. (*jest, mimik...*)

5- 6 Yaş Dil Gelişimini Destekleyici Öneriler

- Çocuğun problem çözmesi ve ihtiyaçlarını karşılaması için dili kullanmasına fırsat verilmelidir.
- Çocuğa verilen direktiflerin olabildiğince kısa ve net olmasına dikkat edilmelidir.
- Çocuğun soruları asla cevapsız bırakılmamalıdır.
- Farklı ve yeni ortamlar keşfetmesine olanak sağlanmalıdır. *Örneğin; müze ve kütüphane gezileri, doğa keşfi gibi*
- Çocuğun yaptığı sözcük hatalarını düzeltmeye çalışmaktan kaçınılmalıdır.

3. Psikomotor Gelişim

Motor gelişim, yakalama, yürüme, zıplama ve dengede durma gibi yeteneklerin kazanılması olarak tanımlanabilir. İki temel alanda incelenir.

- a. Kaba Motor Gelişim (yürüme, atlama, zıplama, koşma için gerekli olan, vücudun büyük kaslarındaki gelişim)
- b. İnce Motor Gelişim (yazı yazma, el ve parmakları kullanabilme becerileri)

Psikomotor gelişim süreci özellikle ilk yıllarda kemik ve kas gelişimine, sinir sisteminin ve beynin gelişip olgunlaşmasına bağlıdır. Psikomotor gelişim ile ilgili en önemli nokta; çocukların motor gelişim ile ilgili becerilerin tümünü okula başlamadan kazanmasının beklenmesidir.

4-5 Yaş Psikomotor Gelişim Özellikleri

- Tek ayak üstünde 10 sn. durabilirler.
- Bir çizgi boyunca ileriye ve geriye doğru yürüyebilirler.
- Düğmeleri ilikleyip çözebilirler.
- Kaşıkla dökmeden yemek yiyebilirler.
- En az üç kısmı olan insan resmi çizebilirler.
- Çok az yardımla giyinebilirler.
- Çizgiyi izleyerek kağıdı kesebilirler.
- Hızlı reaksiyon gerektiren oyunları oynayabilirler.
Örneğin; mendil kapma, yakalama gibi.
- Kendi ayakkabılarını bağlayabilirler.
- Alçak engellerin üzerinden atlayabilirler.
- Yüksek enerji düzeyi gösterir, nadiren yorulurlar.

6 Yaş Psikomotor Gelişim Özellikleri

- Çocuklar tüm beden hareketlerini rahatça yapabilirler.
- En az altı kısımlı insan resmi yapabilirler.
- On küple kule yapabilirler.
- İki tekerlekli bisiklet kullanabilirler.
- Kabaca harfleri yazabilirler.
- Ev, araba, hayvan gibi anlamlı resimler çizebilirler.
- Kare, üçgen vb. geometrik şekilleri kopya edebilirler.
- İp atlayabilir, topu zıplatıp tutabilirler.
- Ayak değiştirerek sekebilirler.

4-6 Yaş Psikomotor Gelişimi Destekleyici Öneriler

- Çocuklara fiziksel aktiviteler yapabilecekleri zaman ve ortam sunulmalı ve çocuk yaşına uygun olan eylemleri gerçekleştirebilmesi için cesaretlendirilmelidir.
- Çocuğun tırmanabileceği, koşabileceği vb. geniş alanlar sağlanmalı, kursun fiziki yapısı buna uygun değilse farklı seçenekler bulunmalıdır.
- Başarısızlık durumları görmezden gelinmeli, üzerine gidilmemelidir.
- Çocukla kaba motor kaslarını aktif kullanabileceği oyunlar oynanabilir. *Örneğin; bir oyuncacı uzak bir köşeye koyup çocuğun tek ayak üzerinden zıplayarak gidip onu alması istenebilir.*
- Çocukla ince motor kaslarını aktif kullanabileceği oyunlar oynanabilir. *Örneğin; kil, oyun hamuru ya da çamur gibi malzemelerle oynamaya teşvik edilebilir.*
- Çocuk resim yapma, parmak boyama, kesme-yapıştırma gibi faaliyetlerde bulunması için teşvik edilebilir.
- Çocuktan karton veya benzeri malzemeden kesilmiş insan vücudu parçalarını birleştirmesi istenebilir.
- Çocuğun yerdeki bir çizgi üzerinden geri adımlama yapması sağlanabilir.

4. Sosyal- Duygusal Gelişim

Sosyal duygusal gelişim, çocuğun kendini ifade edebilmesi, duygularını kontrol edebilmesi, kendisiyle ve çevresiyle uyum içinde olabilmesidir.

4- 5 Yaş Sosyal- Duygusal Gelişim Özellikleri

- Küçük grupla oyun oynayabilirler.

- Hayali oyunlar oynar ve hayali arkadaş edinebilirler.
- Oyunlarında gerçek hayatı taklit edebilirler.
- Kurallara uyma eğilimleri artabilir.
- Sık sık soru sorabilirler.
- Öfkelerini sözel olarak belirtmeye başlayabilirler.
- Kendi düşüncelerini ısrarla savunabilirler.
- Öğrenmeye istekli ve yeniliğe açıktırlar.
- Duygularını tanıma ve yansıtma becerileri gelişmiştir.
- Arkadaşlarını kendileri seçebilirler.
- Sosyal kuralların nedenlerini anlamaya başlayabilirler. *Örneğin; paylaşmayı, sıra beklemeyi, sıra olmasını öğrenebilirler.*

6 Yaş Sosyal-Duygusal Gelişim Özellikleri

- Aileden kolaylıkla ayrılabilirler.
- Kurallı, rekabet içeren oyunlara daha rahat katılım sağlayabilirler.
- Diğer insanların duygularına daha duyarlıdırlar.
- Yardım amacıyla bir şeyler yapmaktan hoşlanırlar.
- Hobiler edinebilir, oyun kurabilir ve kurallar geliştirebilirler.
- Tehlikeli durumlardan kaçınabilirler.
- Duygularını kısıtlı da olsa sözel ifadelerle açıklayabilirler.
- Grup içinde iş birliği yapabilirler.
- Anlamlandıramadıkları olay/durumlar karşısında kaygılanabilirler. *Örneğin; hayaletler, garip olaylar vb.*

- Kendilerinden beklenen rollerin neler olduğunu anlayabilir ve yerine getirebilirler.

4-6 Yaş Sosyal-Duygusal Gelişimi Destekleyici Öneriler

- Çocuğa yeni beceriler geliştirmesi için model alacağı, taklit edeceği ilişkiler ve yeni şeyler deneyimleyeceği bir sosyal ortam sağlanmalıdır.
- Çocuk konuşurken sonuna kadar dinlenmelidir.
- Günlük ilişkilerini ve işlevlerini bozmadığı müddetçe hayali oyunlarına engel olunmamalıdır.
- Çocuğun ilgi ve yeteneklerine göre etkinlikler yapılmalıdır.
- Çocuğun duygularını fark edip, ifade edebilmesi için uygun ortam sağlanmalı ve duyguları tanıtıcı-ifade etmeyi kolaylaştırıcı etkinliklerden faydalanılmalıdır.

5. Cinsel Gelişim

Biyolojik özellikler temel alındığında her bireyin erkek ya da dişi olarak belirlenen bir cinsiyeti vardır. Cinsellik ise bu biyolojik yapı üzerine eklenen sosyolojik, psikolojik ve felsefi boyutları da içeren daha geniş bir tanımlamadır. Belirli bir yaşam döneminde beklenen cinsel duygular, inançlar ve davranışlar o yaşa uygun cinsel gelişimi belirler. Cinsel gelişim kavramı, içerisinde cinsel kimlik ayrımını da taşımaktadır. Cinsel kimlik; bireyin kendi bedenini ve benliğini belirli bir cinsiyet içinde algılayışı, kabullenışı, duygu ve davranışlarında buna uygun biçimde yöneliştir.

4 Yaş Cinsel Gelişim Özellikleri

- Kız ve erkek bedenindeki farklılıkları öğrenmeye başlayabilirler.

- Kendi bedenleri ve yetişkinlerin bedenleri konusunda aşırı meraklı olabilirler. *Örneğin; kıyafetlerini çıkarıp çıplak kalmayı isteyebilirler, başkalarının özel bölgelerini görmek isteyebilirler vb.*
- Bu dönemde cinsiyet farklılıklarıyla, doğumla ve bebegin oluşumuyla ilgili sorular sorabilirler.
- Oyunlarının içerisinde bedenlerini tanımaya yönelik eylemlere yer verebilirler.

5-6 Yaş Cinsel Gelişim Özellikleri

- Cinsel bölgeler ile ilgili kelimeler kullanabilirler.
- Sosyalleşmenin artmasıyla birlikte aşık olma, evlenme gibi kavramlardan bahsedebilirler.
- Birbirlerine dokunma isteği gözlenebilir.
- Cinsiyetin değişebilen bir şey olmadığını kavramaya başlarlar.
- Özel alanlar netleşmeye başlar. Bu nedenle banyo yaparken, giyinirken ya da soyunurken utanma davranışı gözlenebilir.
- Oyunlarda ilk tercihleri kendi cinsiyetlerinden arkadaşlarıdır.

4-6 Yaş Cinsel Gelişimi Destekleyici Öneriler

- Çocukların cinsel konular, cinsiyet farklılıkları hakkında sordukları sorular karşısında panik olunmamalıdır.
- Çocukların bu konudaki meraklı sorularına karşı suçlayıcı ve eleştirel tavırdan sakınılmalıdır.
- Çocukların sorularına mutlaka cevap verilmelidir. *Anne-baba ya da eğitimcisi tarafından yanıtlanmayan sorular, çocuğun kendince cevap bulacağı farklı*

kaynaklara yönelmesine ve çocuğun yanlış ve kaygı uyandırıcı bilgilere ulaşmasına sebep olabilir.

- Çocukların sorularına verilecek cevaplar, yaşlarına uygun ve sadece sordukları konuyu açıklayacak şekilde kısa ve net cümlelerden oluşmalıdır.
- Çocuklarla oyun oynarken, onları severken cinsel bölgelerine temas etmekten kaçınılmalıdır.
- Çocuğun mahremiyetine saygı duyulmalıdır.

6. Ahlaki Gelişim

Ahlaki gelişim; bireyin küçük yaşlardan başlayarak toplum tarafından beğenilen, kabul edilen doğru davranışları yapmasıdır. Çevreden gelen tepkilerle belirlenen davranışlara ilişkin izlenim ve bilgiler ahlaki davranışlara ve ahlak kurallarına temel olur.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar, ahlaksal gerçeklik evresindedirler. Bu ahlaki gelişim evresindeki çocuklar kuralların değiştirilemez, zaman geçtikçe değişmez olduğuna inanırlar. Aynı zamanda bu evrede çocuklar, bir davranışın önemini, davranışı yapan kişinin niyetine göre değil daha çok davranışın sonucuna göre değerlendirirler. Onlara göre yanlışlıkla beş adet bardak kıran bir kişi bilerek bir adet bardak kıran bir kişiden daha suçludur.

Bu dönemdeki çocuklar ceza ve itaat eğilimindedirler. Bu eğilim, kabul edilen otoriteye (anne-baba, öğretici) karşı, cezadan kaçmak için saygılı olma ve itaat davranışını içermektedir. Aynı zamanda çocuklar, ödül kazanmak için kurallara uyma davranışı gösterirler.

ÇOCUKLAR NASIL ÖĞRENİR?

Merve ÖZMEN

Beyin gelişiminin büyük bir bölümü erken çocukluk döneminde tamamlanmaktadır. Bu nedenle okul öncesi dönemdeki çocukların yaşadıkları öğrenme deneyimleri oldukça önemlidir. Yaşıtlarıyla birlikte keşifler yapabilecekleri, gözlemlerini paylaşabilecekleri, öğrenmekten zevk alacakları ortamlara ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle bu çocuklara çok yönlü öğrenme imkânları oluşturmak gerekmektedir. Böylece beyinlerinde var olan potansiyel gelişir. Çocukların etkin öğrenmesini sağlayabilmek ve onları teşvik edebilmek için önce onların nasıl öğrendiklerini bilmek gerekmektedir. Peki çocuklar nasıl öğrenirler?

1. Merak Ederek/Keşfederek

Çocuklar çevrelerindeki her şeyi keşfetmeye yönelik bir merakla doğarlar. Bizler için sıradan olan pek çok canlı/cansız nesneyi tanımak, bilgiyi öğrenmek, anlamlandırmak isteği onların içinde hâlihazırda zaten vardır. Çocuklar

fiziksel, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının gözetildiği ortamlarda fitri olarak öğrenmeye hazır hâle gelirler.

Zevkli ve eğlenceli hâle getirilmeyen öğrenmeler, çocukta ilgi ve merakın uyandırılmadığı bilgilerdir ve beyinde kalıcı olarak kaydedilmemektedir. Sonunda da zamanla unutulmaktadır. En iyi öğrenme merak edilen bilgilerin öğrenilmesi ile sağlanır. Bu nedenle sınıf içerisinde çocukların kendilerine ve başkalarına zarar vermeyecekleri bir yaklaşım benimsenerek onların merak duygularını gidermelerine uygun öğrenme ortamları oluşturulmalıdır. Merak duygusunun desteklenmesi için çeşitli fırsatların çocuklara sunulması gerekmektedir. Farklı mekânlar, nesneler, kişiler, oyunlar görmesi için planlamalar yapılmalıdır. Ayrıca çocukların sorduğu sorulara mutlaka cevap verilmeli, cevabı bilinmeyen sorular sorduklarında ise birlikte araştırma önerilmelidir.

Çocukların keşfetme cesaretleri katı ve işlevsiz kurallar konularak kırıldığında çevrelerine karşı ilgileri azalır. Kendini güvende hissetmeyen, değersiz bulan çocuklar öğrenmeye kapalıyken; huzurlu ve güvende hisseden çocuklar ise etraflarına kaygı duymadan meraklı bir şekilde yönelebilirler. Bu sebeple çocukların tutarlı, destekleyici yetişkinlere ve belirli sınırlar dâhilinde öğrenmelerini kolaylaştıracak özgür ortamlara ihtiyaçları vardır.

2. Deneyimleyerek (Yaparak-Yaşayarak)

Deneyimlemek; çocuğun bilgi ve becerileri, kendi algıları ve eylemleriyle kazanması, bilgiye kendi çabası ile tecrübe ederek ulaşması demektir.

Çocuklar onlara deneyimleme fırsatı sunulduğu takdirde, öğrenmeyi öğrenirler. Kalıcı öğrenmeler için çocuklara etkinliklerini kendilerinin tamamlamaları, karşılarına çıkan

engellere çözümler üretmeleri ve hatalarını düzeltme imkânı tanınmalıdır. Bu şekilde çocuklar yeni şeyler öğrenmek için istekli hâle gelirler.

Çocuklara; gerçekten üstesinden gelemeyecekleri bir zorlukla karşılaşmadıkça müdahale etmemek, yardıma ihtiyaç duydukları düşünüldüğünde ise “*Sana bu konuda yardım etmemi ister misin?*” diye sorup çocuğun onayını almak önemlidir. Ancak bu yardım hiçbir zaman söz konusu eylemi onun yerine yapmak olmamalıdır.

3. Birden Çok Duyu Organını Kullanarak

Çocuklara sadece sözel olarak verilen bilgi ve talimatlar bilgiyi anlama ve işleme koyma için yeterli değildir. Bu nedenle öğrenme sürecine birden fazla duyu organını dâhil etmek faydalı olacaktır.

Duyu gelişimi çocuğun çevresini daha iyi tanıyabilmesini, algılayabilmesini, gözlemleyebilmesini, fark edebilmesini ve tüm bu bilgileri yaşamında etkin bir şekilde kullanabilmesini sağlar. Duyu gelişimini destekleyen her eylem, çocuğun aynı zamanda pek çok zihinsel becerisinin alt yapısını oluşturur.

Erken çocukluk dönemindeki eğitim programlarına duyu gelişimi çalışmalarının dâhil edilmesi çocuğun tüm alanlardaki gelişiminde hayati önem taşır. Duyularını etkin olarak kullanma fırsatını bulamayan çocuklar, çevrelerine karşı yeterli duyarlılığı gösteremezler.

Sınıf içerisinde çocuklara duyularıyla öğrenmeyi destekleyen fırsatlar sunulmalıdır. Kum, su, taşlar, yapraklar, kumaşlar, bakliyat ve tahıllar gibi malzemeler kullanılarak yapılan etkinlik ve oynanan oyunlar ile çocukların dokunma duyusunun; müzik aletleri, şarkılar, ritim çalışmaları ile işitme duyusunun; renkli sanat çalışmaları, gezi, gözlem programları ile

görme duyusunun; ara öğünlerde sunulan değişik atıştırma-
lıklar ile tat duyusunun; çeşitli baharat, meyve, sebze koku-
larını kullanarak koku duyusunun gelişimi desteklenmelidir.
Bu şekilde çocuklar farklı duyu kanallarını aktive eden uya-
ranlarla karşılaşma fırsatını bulmuş olurlar.

4. Soru Sorarak

Çocuklar; yaşamlarındaki birçok şeyi anlayabilmek için
soru sormaya ihtiyaç duyar ve soru sorarken de yeni şeyler
öğrenirler. Soru sormak; çocukların fitratlarında var olan
öğrenme güdülerinin doğal bir göstergesidir.

Çocukların soru sormalarını desteklemek için neler ya-
pılabilir?

- Soru soran çocuk öğrenmeye hazır çocuk demektir.
Çocuğun sorduğu sorulara cevap alabilmesi etkili ve
kalıcı bir öğrenmenin gerçekleşmesini sağlar. Merak
ettiği, anlayamadığı, ilgi duyduğu konularla ilgili so-
rular sorması çocuğun öğrenmeye ihtiyaç duyduğunu
gösterir. Bu önemli anları gözden kaçırmamak ve
değerlendirmek gerekir.
- Çocuğa sorusunun önemsendiği hissettirilmelidir.
Bunun için cevap vermeden önce çocuğun sorusu-
nun doğru anlaşıldığından emin olunmalıdır. Bunu
teyit etmek için çocuğa yönelerek sorusunu tekrar
etmek (*Kuşların nasıl uçtuğunu mu merak ediyor-
sun?*) faydalı olabilir.
- Çocuğun sorularına yaşına uygun ve somutlaştırı-
larak cevaplar verilmelidir. Böylece çocuk anlayabil-
menin ve öğrenmenin verdiği keyifle daha çok soru
sormaya yönelecektir. Sorduğu sorulara anlayabile-
ceği şekilde cevaplar alamayan çocuk bir süre sonra
soru sormamayı tercih edebilir.

- Çocuk soru sorabilmesi için cesaretlendirilmeli, teşvik edilmelidir. Soru sormanın arzulandığı bir ortam oluşturulmalıdır. Çocuklar sadece sorulara doğru cevaplar verdiklerinde değil, soru sorduklarında da takdir edilmelidir.
- Çocuk soru sorduğunda eleştirilip yargılanmamalıdır. Sorduğu soru hoş karşılanmalı, sorular gereksiz bulunarak baskılanmamalıdır. Soru sorduktan sonra aldığı tepkiler çocuğa kendini kötü hissettirmemelidir.
- İnteraktif sorularla çocuk eğitim sürecine dâhil edilmelidir. “Neden, Nasıl, Eğer” gibi sorgulama dizileri kullanılarak problemler karşısında çözüm önerileri üretmeleri sağlanabilir. *Örneğin hikâye okunurken, oyun oynarken, kuralları anlatırken vb. merak uyandıran sorular sorulabilir. “Hikâyedeki ördek sizce nasıl davranmalıdır?”, “Kule neden devrilmiş olabilir?”, “Eğer sınıfta koşan biri size hızla çarparsa nasıl hissedersiniz?” gibi.*
- Çocuğun derste anlayamadığı yerleri sorabilmesi iyi bir eğitim alabilmesi için önemlidir. Çocuğun öğretilen kavramların ne kadarını kavrayabildiğini ve hangi bilgilerin eksik ya da yanlış olduğunu anlamak için onu soru sormaya teşvik etmek gerekir.
- Çocuk sorularının cevaplarını hemen almak ister. Bazen tek bir soru ile de yetinmez. Çocukların soruları ders ile ilgili ise öğretmenler bu soruların sınıfta bir karmaşaya sebep olacağından endişe etmeden, çocukların soru sorarak da öğrendiklerini göz önünde bulundurarak gerekli cevapları vermeye özen göstermelidir.
- Çocuk dersle ilgili olmayan sorular sorduğunda da ona hoşgörü ile yaklaşılmalı ve imkân varsa soruları cevaplanmalıdır. Fakat ders düzeni art arda gelen sorular

nedeni ile bozuluyorsa çocuklara “Sorduğunuz sorular ne kadar da önemli, şimdi dersimizi tamamlayalım sonrasında sorularınızı merak ediyorum.” gibi cümleler ile soru sormalarının önemli olduğu mesajı verilmeli ve sonrasında mutlaka soruları yanıtlanmalıdır.

- Çocuğun hayal gücü yüksektir. Bu nedenle çocuk, öğreticinin cevabını bilmediği, sıra dışı, cevabı bilinen fakat çocuğun yaşına nasıl uyarlanacağından emin olunamayan sorular sorabilir. Böyle durumlarda çocuğun geçirtilmesi doğru değildir. “Bu sorunun cevabını bilmiyorum, öğrenip sana daha sonra açıklayayım.” ya da “Gel bu sorunun cevabını birlikte araştıralım.” gibi cümleler ile çocuğun soru sorma hevesi desteklenmeli ve cevabı bulmak için araştırmaya teşvik edilmelidir.

5. Oyun Oynayarak

Çocukların hayatlarındaki en önemli işleri oyundur. Oyun sayesinde yaşamı pratik ederler. Bu nedenle oyun, çocukların öğrenme deneyimlerinde bir araç değil ihtiyaçtır. Çocukla bağ kurma, ilişki başlatma ve sürdürme, sorun çözme becerileri edinme, fikirler üretme, riskleri görebilme, kavramları anlama, cesaret edinme, anlaşma yapma, kursa alışma, ders düzenine devamlılık gösterebilme, disiplin sağlama gibi durumlarda oyun öğreticiye destek olur ve dikkat problemi gibi sorunlar yaşayan çocukların öğrenmesini kolaylaştırır.

Çocuklar derslerden, kitaplardan, çevrelerinden öğrendikleri her bilgiyi oyun aracılığı ile içselleştirir, geliştirir ve bütünleştirirler. Oyun çocuğun ufkunu açan ve her yönden gelişimini destekleyen önemli bir öğrenme yöntemidir. Ayrıca çocukların en çok geri bildirim verdikleri ve iletişime açık oldukları anlar oyun oynadıkları zamanlardır.

Bir çocuğa aktarılan bilgi ne olursa olsun çocuğun onu algılayabilmesi ve kavrayabilmesi için en önemli unsur çocuğun “iyilik hâli”dir. Eğer özel bir durumu yok ise (uykusuzluk, hastalık, travma dönemi) her çocuk iyi duygular hissettiği ortamda daha iyi öğrenir. Hissedilen duyguların beyin aktivasyonuna etkisi büyüktür. Oyunun olduğu ortamda çocuk kendini mutlu hisseder ve beyni aktive olur. Dolayısıyla da çocuk öğrenmeye açık hâle gelir. Kendini mutsuz hissettiği, keyif almadığı ortamda ise çocuk kendini kapatır ve tepkisel davranışlar sergilemeye başlar. Bu sebeple sınıfta her gün hem yapılandırılmış oyunlara (eğitsel ve ders içeren) hem de serbest oyunlara mutlaka zaman ayrılmalıdır.

6. Gözlemleyerek

Çocuklar doğdukları andan itibaren çevrelerini gözlemlemeye başlarlar. Zamanla bu gözlem onlara çevreleri hakkında bilgiler vermeye ve dünyayı tanımlayabilmelerine olanak sağlar. Gözlem yolu ile öğrenme çocuklar için aralıksız devam eder. Oyun, soru sorma gibi yöntemler belli bir zaman diliminde olup biterken, gözlem devamlılık arz eder. Bu nedenle yetişkinler çocukların sürekli kaydedici olduklarını hatırlamalıdır. Çocukların etrafındaki olaylara, materyallere, görsellere dikkat edilmelidir.

Çocuklar ilgi duydukları şeyleri gözlemleyerek de öğrenebilirler. Daha sonra da gözlemleri hakkında konuşma, resim yapma ya da soru-cevap gibi aktivitelerle desteklenebilirler. Örneğin; *ekmeğin nasıl yapıldığını gözlemlemelerini sağlamak için mutfakta ekmek yapımını incelemeleri sağlanabilir. Bu gözlemleri ile ilgili sohbet edildikten sonra resim yapmaları istenebilir veya ekmek yapım süreci ile ilgili sorular yöneltilerek dikkatleri çekilebilir.*

Çocuklar aynı zamanda sınıf ortamında öğreticilerinin problemleri çözüm şeklini, insanlarla iletişimini, sorunlar karşısında verdikleri tepkileri gözlemleyerek günlük yaşam becerileri, sosyal ilişkiler gibi akademik alanın dışındaki konularda da yeni şeyler öğrenirler. (Örneğin öğreticinin öfke duygusu ile nasıl baş ettiği çocuk için referans olacaktır.) Bu sebeple öğreticilerin kurs ve sınıf içerisindeki hâl ve hareketlerine bunun bilincinde olarak özen göstermeleri önemlidir.

7. Etkileşim/İletişim Kurarak

Çocuk; bebeklik yılları ile birlikte sistematik bir şekilde çevresini saran uyarıcılarla etkileşim ve çevresindeki insanlarla iletişim kurarak öğrenmeye başlar. Kalıcı ve etkili öğrenmelerin gerçekleşmesi için aşağıdaki hususlara dikkat etmek gerekir:

- Çocuk etkileşim sırasında uygun olmayan tepkiler ile karşı karşıya kalırsa cesareti kırılır. Örneğin; çocuk “Bakın uçak geçiyor.” diyerek heyecanını paylaştığı bir esnada yetişkin tarafından görmezden gelinir ya da katı bir tepki ile karşılaşırsa bir dahaki sefere etkileşime girmekten çekinecektir. Çocuk paylaşımı karşısında “Evet ne kadar da büyük bir uçak.” gibi bir geri bildirim ile karşılaştığında ise etkileşime geçmek onu motive edecektir.
- Çocuğun etkileşim kurabilme becerisini desteklemek gerekir. Çocukla konuşmak, sohbet etmek, sorular sormak öğrenme motivasyonunu artıracaktır. Örneğin; “Okuduğumuz hikâyedeki aslan ile ilgili ne düşünüyorsun?”, “Legolardan böyle bir tasarım yapmak sana nasıl hissettirdi?” gibi.
- Çocuğun sınıfta rahat öğrenebilmesi için “bağ kurarak” kendisini güvende hissetmesi gerekir. Çocuğun

sağlıklı bir bağ kurabilmesinin yolu etkili bir iletişim-den geçer.

- Çocuklara yapılan işler ile ilgili somut açıklamalar yaparak da etkileşim ortamı oluşturulabilir. Örneğin; *yoğurdun mayalanması için süt ve biraz yoğurt kullanılacağı, sonra nasıl mayalanacağını anlatılması ve gösterilmesi gibi.*
- Çocuklarla yapabildikleri ve yapamadıkları şeyler hakkında konuşularak da etkileşim sağlanabilir. Örneğin; *“Legolardan yaptığın evi çok beğendim, bu küçük parçaları bu şekilde birleştirmeyi nasıl öğrendin?”*, *“Çabaladın, uğraştın, tebrik ederim. Görüyorum ki istediğin gibi olmadı, sence neden böyle olmuş olabilir?”* gibi.

ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİNDE ÖĞRETİCİ ROLLERİ

Seher COŞKUN

Öğrenme-öğretme sürecinde hem öğretim programında yer alan kazanımların hem de belirlenen kısa-uzun vadeli hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için öğreticilerin üzerine düşen bazı yükümlülükler bulunmaktadır. Söz konusu yükümlülükler aşağıda sıralanmıştır:

1. Çocuğu Tanımak

J. J. Rousseau “Çocuk eğitiminde çalışmalarınıza onları tanımakla başlayın.” der. Çünkü bir insanı tanımadan onunla bağ kurmak, etkili bir iletişim gerçekleştirmek ve ona bir şey öğretmek mümkün değildir. Bu sebeple öğrencisini tanımak bir öğreticinin temel sorumluluğudur çünkü çocuğun becerilerini ve gelişimini destekleyebilmenin yolu buradan geçer.

Her çocuk bir çiçek gibidir ve bir öğreticinin sınıfında türü ve dolayısı ile ihtiyaçları birbirinden farklı onlarca

çiçek bulunur. Çiçeklerin her birinin farklı miktarda suya ve güneşe ihtiyaç duyması gibi çocukların da birbirlerinden farklı ihtiyaçları vardır. Bir çiçeğin türünü ve ihtiyaçlarını bilmeden onu büyütme ne kadar zorsa çocukları tanımadan ve ihtiyaçlarını bilmeden onların gelişimlerine destek olmak da o kadar zordur. Çocukları tanımak özen ve zahmet gerektiren bir süreçtir fakat öğrencilerini tanıyan ve onların ihtiyaçlarını karşılayan bir öğreticinin sınıfı nadide parçalardan oluşan bir çiçek bahçesine dönüşecektir.

Çocuğu tanımak için kullanılabilecek tek bir teknik yoktur. Ancak birden fazla teknik aynı anda kullanılarak çocuk hakkında detaylı bir bilgi elde edilir. 4-6 yaş grubu öğrencilerle çalışan bir öğretici çocukları tanımak için;

- Alan okumaları yapabilir. Öğreticinin 4-6 yaş grubundaki çocukların bilişsel, sosyal-duygusal, psikomotor, dil vb. gelişim dönemi özelliklerine hâkim olması gerekmektedir.
- Sistematik ve gelişigüzel gözlem yapabilir. Sistematik gözlemlerde belli bir amaç için çocuk çeşitli zaman ve faaliyetler içinde belirli bir süre izlenir ve davranışları kaydedilir. Gelişigüzel gözlemlerde ise bir planlama olmadan rastlantısal olarak gözlem yapılır. Örneğin; çocuk bahçede oyun oynarken gözlemlenir.
- Çeşitli formlar kullanabilir. Kayıt sürecinde aileye doldurtulan “Çocuğu Tanıma Formu” vb.
- Çocuklarla oyun oynayabilir.
- Veli görüşmeleri/aile ziyaretleri gerçekleştirebilir. Çocuğun anne ve babası ile belirli periyotlarla çocuk hakkında görüşmek için bir araya gelinebilir ve çocuk evde ziyaret edilebilir.

2. Çocuğa Güvenli Bir Ortam Sağlamak

4-6 yaş grubundaki çocuklar kendilerini, çevrelerini ve hayatı tanımaya başladıkları yaşlardadır. Bu yaşlardaki bir çocuk soru sormaya, yeni şeyler tecrübe etmeye, deneme-yanılmaya ve bunlar sonucunda da keşfetmeye ihtiyaç duyar. Bir çocuğun bulunduğu ortamda keşif yapma cesareti, kendini o ortamda güvende hissetmesiyle orantılı olarak artar. Tıpkı bir çiçek gibi olan çocuk, tabiri caizse kendini güvende hissettiği ortamlarda açar ve güzelliğini gösterir.

Bir çocuğun bulunduğu kurs ortamında kendini güvende hissedebilmesi için;

- Öğreticisi ile güven bağına dayalı bir ilişki kurmuş olması gerekir. Öğretici çocukla sağlıklı bir iletişim kurabilmeli, çocuğun güvenliğini sağlamak için gerekli önlemleri almış olmalı, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamalı, sınıf içinde çocuğa kendini ifade edebileceği bir alan açmalı ve çocuğa bir problem yaşadığı takdirde ona yardımcı olacağı mesajını vermiş olmalıdır.
- Kursun fiziki ortamının güvenli olması (herhangi bir kaza yaşama ihtimaline karşı gerekli tedbirlerin alınması) ve çocuğun ihtiyaçlarını kendi başına karşılamasına imkân tanıyacak şekilde dizayn edilmiş olması gerekir.
- Öğreticinin sözlerinin ve sözleri ile davranışların birbirleri ile tutarlı olması gerekir. Bu yaş grubundaki çocukların kendilerini güvende hissedebilmeleri için bir düzen olmalı ve iletişim hâlinde oldukları yetişkinin tepkileri tahmin edilebilir olmalıdır. Öğreticinin sözlerinin ya da sözleri ile davranışlarının birbirleriyle tutarlı olmaması çocuğu kaygılandırarak ve tedirgin edecektir.

3. Duyarlı Olmak

Duyarlı olmak öğrencilerin ihtiyaçlarına (bilişsel, duygusal, sosyal, akademik, fiziksel vb.) açık olmak, yaşadıklarına karşı ilgili davranmak ve kararları onları düşünerek almak demektir.

Çocuğa karşı duyarlı olan bir öğretici;

- Çocuğun kendini tanımasına ve geliştirmesine yardımcı olur. *Duyarlı ve dikkatli bir öğretici çocuğun hangi alanda/alanlarda ilgi ve yeteneğinin olduğunu kısa sürece fark edecek ve onu bu alanda/alanlarda destekleyebilecektir.*
- Çocuğun herhangi bir ihtiyacını/problemini kısa sürede fark ederek olası sorunlara karşı tedbirler alabilir. *Bir çiçeğin sararmaya ya da böceklenmeye başlayarak yardıma ihtiyacı olduğunu hissettirmesi gibi çocuklar da bir problemleri olduğunda ve yardıma ihtiyaç duyduklarında bunu farklı yollarla gösterirler. Öğreticinin çocuklardaki değişimlere karşı duyarlı olması sesli ya da sessiz bu yardım çığlıklarını fark etmesine ve gerekli önlemleri alarak çocuğu rahatlatmasına yardımcı olacaktır. Bu sebeple öğreticinin kalabalık sınıf gibi dezavantajlar olsa dahi öğrencilerine karşı dikkatli ve duyarlı olması önemlidir.*
- Sınıfında özel ilgiye ihtiyaç duyan öğrenciler varsa, onları fark eder ve velileri çocukları için uygun yerlere yönlendirebilir.

4. Rol-Model Olmak

Özellikle 4-6 yaş grubundaki çocuklar kendilerine “ne yapılması gerektiğini” söyleyenleri değil “yapılması gerekeni yapanları” ilham alırlar. Bu çocuklara iyiyi, güzeli ve doğruyu uzun uzun anlatarak öğretmek mümkün değildir. Çocuk bu

kavramları hayatındaki güven duyduğu ve sevdiği yetişkinlerin davranışlarını gözlemleyerek anlamlandırmaya çalışır.

Çocukların anne babalarından sonra kendilerine en çok örnek aldıkları, en çok sevdikleri ve güvendikleri, en dikkatli gözlemledikleri yetişkinler şüphe yoktur ki eğitimcilerdir. Bir öğretici tek başına çocuğun hayatında mucizevi değişimlere sebep olabilir. Dolayısıyla öğreticilerin çocukların hayatında çok kritik ve önemli bir yeri vardır.

Özellikle okul öncesi dönemde bir çocuğun iyi, güzel ve doğru olana dair verileri yolunun kesiştiği öğreticiden diktik bir şekilde dinlemesinden bu özellikleri taşıyan bir öğreticiyi izlemesi, o çocukta derin ve kalıcı öğrenmenin meydana gelmesine yardımcı olur. *Örneğin; su içme, yemek yeme gibi konulardaki adap kurallarını çocukların çevrelerindeki yetişkinlerden (anne, baba, öğretici vb.) gözlemlemesi daha kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesine yardımcı olacaktır.* Ayrıca bu kavramların henüz küçük yaşlarda yerli yerine oturması, ilerleyen yıllarda çocuğun hem kendisine hem çevresine hem de başka insanlara faydalı olmasına katkı sağlayacaktır.

5. Planlama/Zaman Yönetimi Becerisi

Öğreticilerin sahip olması gereken en kıymetli becerilerden bir tanesi de eğitim-öğretim sürecini planlama ve zaman yönetimidir. Bu, öğreticinin neyi, niçin, nasıl ve ne kadar sürede yapacağını bilmesi anlamına gelir. Verimli bir planlama öğreticinin uyguladığı öğretim programındaki kazanımlara ulaşmasını kolaylaştıracak ve eğitim sürecinin verimini arttıracaktır.

Öğreticiler eğitim-öğretim sürecini planlarken;

- Uygulanan öğretim programını göz önünde bulundurarak günlük, haftalık, aylık planlar hazırlamalı,
- Eğitimdeki yeni gelişmeleri, öğrencilerin gelişim dönemi özelliklerini ve yetiştikleri kültürün özelliklerini dikkate almalı,
- Yeri geldiğinde değişiklik yapmaya alan açacak esneklikte plan hazırlamaya dikkat etmeli,
- Kazanımlara uygun olan yöntem, teknik, etkinlik ve materyalleri tespit etmeli, (*Öğretici bu konuda öğrencilerinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak kendi yöntem, teknik, materyal ve etkinliklerini tasarlayabilir.*)
- Çevresel şartları ve süreyi göz önünde bulundurmalı,
- Yapılan planın uygulamasını kolaylaştırmak adına derslere hazırlıklı gelmelidir.

6. Öğrencilerin Olumlu Yaşantılar/Anılar Biriktirmelerini Sağlamak

Eğitim-öğretim sürecinde öğreticilerin sorumluluklarından bir tanesi de öğrencilere kursta iyi anılar biriktirmeleri için uygun ortam sağlamaktır. Bunun için kurs ve sınıf ortamının çocuğa uygun bir şekilde dizayn edilmiş olması, çocuğun maruz kaldığı uyarıcıların (ses, koku vb.) uygun olması, öğreticinin çocukla kurduğu iletişimin sağlıklı olması ve kursta deneyimlediği şeylerin çocuğa kendini iyi hissettirmesi önemlidir.

Bir çocuğun kursta geçirdiği süre boyunca deneyimlediği şeylerin/biriktirdiği anıların etkisi sadece o yaşlarda değil hayatının ileriki safhalarında da onun üzerinde etkili olacaktır. Çünkü insanda uzun süreli hafızanın bir bölümü olarak var olan ve insan yaşamının önemli olay ve tecrübelerini saklayan epizodik (anısal) bellek, insana yoğun mutluluk,

hüzün, korku, acı ya da şaşkınlık yaşatmış olan pek çok olayı içerisinde saklar. Bu bellek hem çok kıymetlidir hem de çok güçlüdür. Diğer belleklerden daha çok bilgi kapasitesi vardır. Hem olayların oluş sırasını, hem de olaylar ile ilgili diğer detayları hatırlamayı kolaylaştırır. Anısal belleğe kayıt yapılırken söz konusu olay o andaki hava durumuyla, ortamda var olan bir sesle veya kokuyla ilişkilendirilebilir ve kaydedilen olay insanda hangi hisleri uyandırıyorsa (mutluluk, hüzün, kaygı vb.) yıllar sonra olayla ilişkilendirilmiş olan ses, koku ya da herhangi başka bir detay kişinin benzer duyguları yaşamasına sebep olur. Bu yüzden öğreticilerin kurs- ta geçirdiği süre boyunca çocuğun anısal belleğine nelerin işleneceğine özen göstermesi önemlidir.

7. Birden Çok Gelişim/Öğrenme Alanını Destekleme

Çocuklar bilişsel, sosyal, duygusal, fiziksel, ahlaki gibi birçok alanda gelişirler. Bu gelişim alanlarından herhangi birisi diğerinden daha önemli değildir. Öğreticinin eğitim-öğretim sürecindeki sorumluluklarından bir tanesi bu alanlardan her birini uygun yöntemlerle desteklemek ve çocuğun bütünsel gelişimine katkı sağlamaktır.

Bir çiçek yetiştirilirken aynı anda hem yeterince güneş ışığı hem de ihtiyacı kadar su alması gerekir. Nasıl ki çiçeğin bir hafta boyunca güneşte kalıp, onu takip eden haftada da sadece su alması onun solmasına sebep olacaksa; bir öğreticinin bu gelişim alanlarından herhangi birini farklı sebeplerle ön- celemesi ve diğerlerini geri planda tutması da çocuğun içinde bulunduğu gelişim döneminin sorumluluklarını tamamlama- masına sebep olacaktır. Bu sebeple sınıftaki etkinliklerin, oyunların, ders işleme yöntem ve tekniklerinin birden fazla gelişim alanını desteklemesine özen gösterilmelidir.

8. Esnek Olmak

4-6 yaş grubundaki çocukların gelişimlerine olumlu anlamda katkı sağlamak için öğretmenler esnek olmalıdır. Bu yaş grubundaki çocuklar kalıplarına sığmazlar, yeni şeyler denemek isterler, akla gelebilecek her konu ile ilgili farklı sorular sorarlar ve alışılmışın dışındaki bakış açısı ve yorumları ile bir standartlarının olmadığını her fırsatta hissettirirler.

Zengin bir hayal güçleri ve yetişkinlerinkinden farklı bir dünyaları olan bu yaş grubundaki çocuklar karşısında seçilebilecek iki yol vardır:

Birincisi; kendi kalıplarından taşan, deneye yanıla büyümeyi ve gelişmeyi öğrenmeye çalışan çocukları yontarak durağan, standart ve kolay baş edilebilen bir hâle getirmektir. Bunu seçen öğretmenler tıpkı bir cam kavanoza benzerler. Bu kavanozun içerisine âdeta hapsedilmiş olan çocuklar, kavanozun sert sınırlarına çarpa çarpa öğrenilmiş çaresizliğin etkisiyle hareket etmemeyi, yeni şeyler denememeyi, soru sormamayı kabul ederler. Bunun sonucunda da donuk, kaygılı, korkak, çekingen ve suçluluk duygularına sahip çocuklara dönüşebilirler.

İkincisi; çocukların zarar görmelerine ve başkalarına zarar vermelerine engel olarak, onlara özgürce kendilerini geliştirebilecekleri uygun bir ortam sağlamaktır. Bunu seçen öğretmenler ise tıpkı bir tırtılın etrafındaki, tırtıl büyüdükçe esneyen ve ona büyümesi için uygun alan açan kozaya benzerler. Böylece tırtıla kelebeğe dönüşmesi için uygun ortam sağlayan koza gibi öğretmenler de öğrencilerinin büyüyüp gelişerek ihtişamlı kelebeklere dönüşmelerine yardımcı olurlar. Bunun sonucunda da cesur, girişimci, öz güvenli ve mutlu çocuklar yetişir.

9. İş Birliği (Diğer Öğreticiler-Müftülük-Veli ile)

Eğitim-öğretim sürecinin verimliliği farklı unsurların birbirleri ile iş birliği hâlinde çalışabilmesi ile orantılı olarak artar. Bu sebeple öğreticilerin sorumluluklarından bir tanesi de eğitim süreci boyunca çocuğun ailesiyle, kurstaki meslektaşları ve diğer personelle, kurs yönetimiyle ve bağlı bulunduğu müftülükle iş birliği içinde çalışmaktır. Herkesin üzerine düşen konuda sorumluluğunu yerine getirmesi hem sürecin verimliliğini arttıracak hem de bu unsurlardan herhangi birinin üzerine olması gerekenden fazla sorumluluk yüklenmesine engel olacaktır.

Bu sebeple öğreticilerin;

- Önce kendi sorumluluklarını ardından da veli, yönetici, müftülük gibi diğer unsurların sorumluluklarını bilmeleri,
- Bu unsurlarla sürekli iletişim hâlinde olmaları,
- Bir sorun yaşandığında hangi aşamada ve kimden yardım alacaklarını bilmeleri önem arz eder.

10. Öz Değerlendirme Becerisi

İnsanın kendini tanıması, becerilerinin/yeteneklerinin ve potansiyelinin farkında olması, kendindeki eksikleri tespit edebilmesi ve bunları nasıl giderebileceğine dair bir fikrinin ve isteğinin olması her alanda olduğu gibi eğitim-öğretim sürecinde öğreticiler için de can alıcı noktalardan birisidir.

Öz değerlendirme, öğreticilerin mesleki yeterliklerini sorgulamalarına, mevcut durumlarını belirlemelerine, gelişim hedefleri oluşturmalarına ve bu hedefe ulaşmak için gerekli uygulamaları yapmalarına yardımcı olur. Öğreticinin kendini tanıması ve değerlendirebilmesi hem öğreniyi hem de programı etkili bir şekilde yönetebileceği ve

değerlendirebileceği anlamına geldiği için önemlidir. Bu sebeple her öğreticinin belirli periyotlarla aşağıdakilere benzer soruları kendine sorması ve samimiyetle cevaplandırması önemlidir:

- Yaptığım işi seviyor muyum?
- Bu iş için gerekli yeterliklere sahip miyim?
- Eksiklerimi tespit etme ve giderme noktasında istekli miyim?
- Sınıftaki istenmeyen davranış ve durumlarla etkin bir şekilde baş etme becerim var mı?
- Çocuklarla etkili iletişim kurabilme becerisine sahip miyim?
- Yeterli alan bilgim ve bu bilgileri nasıl aktarabileceğime dair fikrim var mı?
- Mesleğimle alakalı bir şeyler üretiyor muyum?
- Müfredat ve mevzuata hâkim miyim?
- Çocukların farklılıklarına saygılı mıyım?
- Duygularımı kontrol edebiliyor muyum?
- Zamanın şartlarını takip ediyor, yenilikleri izliyor ve bunları alanımda nasıl kullanabileceğim hakkında fikir yürütüyor muyum?

Bu soruların bazıları “Yeterince biliyor muyum?” bazıları ise “Yeterince seviyor muyum?” ile ilgilidir. Çünkü bilginin olmadığı sevgi de, sevgi ile aktarılmayan bilgi de çocuk üzerinde istenen tesiri göstermeyecektir.

11. Çocuğu Değerlendirme Becerisi

Çocuğu değerlendirme, belirli bir standardı ve yöntemi var gibi görünse de her çocuk için değişiklik gösteren bir süreçtir. Öğreticinin çocukları sağlıklı bir şekilde

değerlendirebilmesi için ilk basamak çocuğu tanımadır. Tanınmayan ve kursa başladığı zamanki gelişim düzeyi bilinmeyen bir çocuğun nasıl ilerleme kat ettiğini tespit etmek de mümkün olmayacaktır.

Çocuğu değerlendirirken;

- Kursu başladığı andan itibaren belirli periyotlarla (her ay, iki ayda bir vb.) değişimleri izlenmeli ve kaydedilmeli,
- Aynı yaşta olsalar dahi her çocuğun aynı yolu kat edemeyeceği göz önünde bulundurulmalı,
- Çocuklar birbirleri ile karşılaştırılmadan, kendi içlerinde değerlendirilmeli ve her çocuğun gelişimi ayrı ayrı takip edilmeli,
- Değerlendirme yapılırken objektif ve adil olunmalı,
- Çocuklar arasında ayırım yapılmamalı,
- Değerlendirme sonucunda çocuğu etiketleyecek kavramlardan kaçınılmalı, (*tembel, üstün zekalı, başarsız, problemli vb.*)
- Öğretici değerlendirme sonucunda ihtiyaca binaen öğretim sürecini ve ortamını yeniden düzenlemeli,
- Yapılan değerlendirmeler acil bir durum olmadığı takdirde aile ile her dönemin sonunda paylaşılmalı ve bu paylaşım yapılırken etiketlemelerden uzak, çocuğun kişiliğine değil davranışlarına ve yaşadığı değişimlere vurgu yapan ifadelerden faydalanılmalıdır.

Örneğin; “Ayşe çok öfkeli bir çocuk” yerine “Ayşe’nin öfke duygusunu uygun bir şekilde ifade etme konusunda sorun yaşadığını gözlemledim.”

“Ali çok dikkatsiz bir çocuk” yerine “Ali’nin, dikkatini bir iş üzerinde yeterli sürede tutamadığını gözlemledim.”

“Tuğçe çok mızımız bir çocuk” yerine “Tuğçe’nin ebeveynlerinden uzaktayken kaygılı ve tedirgin olduğunu gözlemledim.”

“Zeynep içe kapanık” yerine “Zeynep grup etkinliklerine katılma konusunda çoğu zaman isteksiz.” gibi.

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Seher COŞKUN

Öğretim yöntem ve teknikleri öğreticinin sınıfında öğretmeyi sağlamak için yaptığı uygulamalardır. Etkin bir öğretim gerçekleştirmek için öğreticinin seçebileceği çok sayıda yöntem ve teknik bulunmaktadır. Bunun yanında öğretici kendi yaratıcılığını kullanarak öğrencilerine uygun olan yeni yöntem ve teknikler geliştirebilir.

Öğreticiler derslerde farklı yöntem ve teknikler kullanarak;

- Sınıftaki tüm öğrencilere hitap etme şansına sahip olur. (*Farklı öğrenme stilleri olan veya farklı yaşlarda olan öğrenciler vb.*)
- Tüm öğrencilere derse katılma, kendini gösterme ve ifade etme şansı verir.
- Öğrencilerin bilişsel, sosyal-duygusal, psikomotor ve dil gibi farklı gelişim alanlarını destekler.

- Çocukları düşünmeye ve üretmeye sevk eder.
- Çocukların, dikkatlerini daha uzun süre yapılan işte tutmalarına yardımcı olur.
- Çocukların kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmelerine ve hayal güçlerinin gelişmesine destek olur.
- Çocukları hayata hazırlar.

Derslerde kullanılan farklı yöntem ve tekniklerin bu ve bunlara benzer birçok faydası vardır. Fakat bunlardan en üst düzeyde fayda sağlamak için kullanılacak yöntem ve teknikleri belirlerken bazı hususlara dikkat etmek gerekir.

- Seçilen yöntem-teknik uygulanan öğretim programının niteliğine uygun olmalı,
- Öğrencilerin yaşlarına ve gelişim dönemi özelliklerine uygun olmalı,
- Öğretici seçtiği yöntem-teknik konusunda yetkin olmalı,
- Seçilen yöntem-teknik öğretilmesi planlanan kazanıma uygun olmalı,
- Öğrencilere katkı sağlamalı, *(Eğlenceli olmalı ve kalıcı öğrenmelere destek sağlamalı.)*
- Çevre şartları ve kurs/sınıf imkânlarına uygun olmalıdır.

Aşağıda en sık kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerinden bazılarına yer verilmiştir. Kullanılan diğer öğretim yöntem ve tekniklerini öğrenmek ya da burada ismi geçenler hakkında daha ayrıntılı bilgi sahibi olabilmek için konu ile ilgili yazılmış kaynaklardan faydalanılması gerekmektedir.

1. Drama

Drama çocukların hayal güçlerini destekleyen ve yaşantı yoluyla öğrenmelerini sağlayan bir tekniktir. Drama ile çocuk bir duyguyu, düşünceyi, olayı, doğaçlama, rol oynama gibi teknikleri kullanarak sergiler ve böylece çocuğun tüm gelişim alanları desteklenmiş olur.

Drama ile, henüz oyun çağında bulunan çocuklar ders esnasında aktif kılınır, çocukların dinleme ve konuşma becerileri gelişir, eğlenerek öğrenmelerine destek olunur, çocuklara iş birliği içinde çalışma becerisi kazandırılır ve hem birbirleri ile hem de öğretmenleri ile iletişimleri güçlenir. Drama aynı zamanda öğretici-öğrenci arasındaki güven bağının kurulmasına da yardımcı olur.

Bu tekniğin çocuklara fayda sağlaması için çocukların ilgi ve gereksinimleri dikkate alınmalı, hangi kazanımın drama ile kazandırılabilceği iyi tespit edilmeli, ihtiyaç duyulan materyaller belirlenmelidir. Bu teknik kullanılırken ortaya çıkan üründen çok, sürece önem verilmeli, çocukların çabası ve katılımı desteklenip pekiştirilmeli, kazanan-kaybedenin olmadığı ve çocukların başarısızlık-eksiklik vb. duyguları yaşamayacağı etkinlikler planlanmalıdır. Ayrıca öğreticinin bu konu ile ilgili gerekli bilgi ve deneyime sahip olması ve bu teknik konusunda yetkin olması çok önemlidir. Bu teknik ile ilgili güvenilir kurumlarda verilen eğitimler aracılığı ile öğretmenlere kendini geliştirme imkânı sağlanmaktadır.

Örneğin; Harflerin hareketleri pekiştirmek için:

- Öğretici ders öncesinde hareketleri bir kartona büyükçe çizer ve keserek derse hazır hâle getirir.
- Derse girildiğinde sınıftaki çocuklardan her birine bir harfi temsil etmesi için görev verilir. (*Sen Elif harfisın, sen Cim harfisın gibi*)

- Ardından öğretici, öğrencilerden seslendiği harfin istediği şekilde tahtaya gelmesini ister. *(Cim harfi tahtaya gelebilir dendiğinde çocuk takla atarak ya da farklı şekilde tahtaya çıkabilir.)*
- Önceden kesilerek hazırlanmış olan hareketler tahtaya çıkan çocuğa sırasıyla uygun bir şekilde tutularak çocuktan temsil ettiği harfi o harekeye göre okuması istenir.
- Tüm okumalar yapıldıktan sonra çocuğa teşekkür edilir ve alkışlanır. Ardından yine istediği şekilde yerine dönebileceği söylenir.
- Çocuk yerine oturduktan sonra farklı bir öğrenci davet edilerek süreç devam ettirilir.

2. Oyun

Okul öncesi dönemde öğrenmenin ve hayatı tecrübe etmenin temel yolu olan oyun, çocuklar için bir ihtiyaç ve gerçek hayatın provasıdır. Çocukların oynadığı oyunlar sadece eğlenmeye ve iyi vakit geçirmeye değil yeni şeyler öğrenmeye, öğrenilenleri tekrarlayarak ve yaşantılayarak pekiştirmeye, duygu boşalımı sağlayarak çocukların ruhsal anlamda da kendilerini daha iyi hissetmelerine hizmet eder. Dolayısı ile özellikle bu yaş grubundaki çocuklar için oyun asla zaman kaybı olarak görülmemelidir.

Çocukların hayatında özellikle okul öncesi eğitim döneminde oyunun yeri ve önemi büyüktür. Öyle ki gelişim psikolojisi literatüründe ilk çocukluk dönemini (3-6 yaş) kapsayan yıllar “oyun çağı” olarak geçmektedir. Bu sebeple 4-6 yaş öğretim programında yer alan kazanımlar/değerler çocuklara aktarılırken oyun etkin bir öğretme aracı olarak kullanılabilir.

Bu yaş grubundaki çocuklar için dersleri oyun eşliğinde öğretmek kadar önemli olan bir diğer husus da çocukların ders zamanları dışında özgürce, yapılandırılmamış, kendi kurdukları ve yönettikleri oyunlar oynamalarına fırsat oluşturmaktır. Kurslarda ders planı yaparken bunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Çünkü çocuklar topluca oynanan oyunlar kadar kendi başlarına ya da küçük gruplar hâlinde oyun oynamaya da, öğreticinin yönettiği oyunlar kadar kendi oyunlarını kurup yönetmeye de ihtiyaç duyarlar.

Her çocuk farklı tür oyunlardan hoşlanır. Bu sebeple çocuklara oyun oynarken müdahale edip onları yönlendirmekten ziyade, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun oyun kurabilmeleri için uygun şartları oluşturmak gerekir. (*Materyaller, ortam vb.*) Çocukların oyun oynayabilmeleri için illaki oyuncaklara ihtiyaç duymadığı bilinmelidir. Sınıftaki ya da kurstaki her bir araç gereç güvenli, hijyenik ve çocuğun yaşına uygun olduğu takdirde çocuğun oyuncağıdır. Bu noktada çocukların önüne keskin sınırlar çizilmemeli, keşfetmelerine fırsat tanınmalı, oyun oynamak için belirli bir ortam ihtiyacı duymadıkları bilinmeli; mescit, bahçe gibi farklı alanlarda da oyun oynamaları için uygun şartlar oluşturulmalıdır. Tüm bunların yanında “Dersini dinlersen/bitirirsen oyun oynayabilirsin.”, “Öğretmenin sözünü dinlemediğin için oyun hakkını kaybettin.”, “Çok uslu durduğun için oyun oynamayı hak ettin.” gibi ifadelerden kaçınılmalı, çocuklar oyun oynamaktan mahrum bırakılmamalı ve çocuklara oyun oynamanın hak edilmesi gereken bir şey olduğu mesajı verilmemelidir. Nasıl ki hata yapan çocuklar yemek yemekten ya da su içmekten mahrum edilmiyor ya da uyku, beslenme gibi temel ihtiyaçlar çocuklara ödül olarak verilmiyorsa oyun için de aynı durum geçerlidir. Çünkü oyun okul öncesi yaş grubundaki çocuklar için uyku ve beslenme gibi temel ihtiyaçlardan birisidir.

3. Ritim-Müzik

Çocuğu iyileştirici olarak etkileyen, modunu yükselten, duygu durumunu düzelten, zihinsel aktivitelerini hızlandıran, işitsel algısını geliştiren özellikleri sebebi ile okul öncesi eğitimde ritim ve müziğin kullanımının yaygınlaştırılması çok önemlidir.

Öğrenciler için belirlenen kazanımların ve değerler eğitiminin çocukların eşlik edeceği, ritim tutabileceği şarkılardan faydalanılarak öğretilmesi çocukları öğrenme sürecine aktif olarak katacağı için kalıcı öğrenmeye destek sağlayacaktır. Ritim ve melodisi sayesinde şarkı sözlerinin öğrenilmesi ve akılda kalması daha kolay olmaktadır. Dolayısı ile çocuklara öğretilecek değerlerin, sorumlulukların vb. şarkı sözlerine dökülerek onlara sunulması bu sözleri eğlenerek tekrar edeceklerinden kısa sürede öğrenmelerini sağlayacaktır.

Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde hazırlanmış olan çocuk şarkılarından, sözleri ve ritmi çocuklar için uygun olan diğer şarkılardan faydalanılabileceği gibi öğretmenler öğrencilerinin ihtiyaçlarını ya da öğrencilere kazandırmayı hedefledikleri sorumlulukları, hassasiyetleri göz önünde bulundurarak kendi şarkılarını da yazabilirler.

4. Örnek Olay

Örnek olay yöntemi gerçek hayatta karşılaşılmış ya da karşılaşılmaması muhtemel sorun niteliğindeki olaylara ya da durumlara öğrencilerin katılımı ile çözüm yolları arayarak gerçekleştirilir. Öğretici çocukların yaş grubunu da göz önünde bulundurarak günlük hayatta karşılaşmaları muhtemel bir durumu/olayı öğrencileri çember hâlinde oturtturarak onlarla paylaşabilir ya da öğrencilere örnek olay paylaşmaları için fırsat verebilir. Ardından öğrencilerin bu durum/olay karşısındaki çözüm önerilerini dinleyebilir ve

öğrencilere problemin çözümüne ilişkin yönlendirici sorular yöneltebilir. Öğrencilerin ürettikleri çözüm önerilerinden yola çıkılarak örnek olay tekrar yazılabilir. Böylece öğrenciler öğrendiklerini ve kavradıklarını gerçek bir durumda kullanma ve uygulama şansı bulurlar, bir sorunu çözmeyi ve analiz edip sonuca ulaşmayı öğrenirler. Bu yöntem ile hem öğrencilerin çevrelerine karşı duyarlılıkları gelişir hem de üst düzey becerilerinin (karar verme, problem çözme vb.) gelişmesine katkı sağlanmış olunur.

Örneğin; (Merhamet değeri anlatılırken kullanılabilir)

Ayşe'nin mahallesindeki bakkalın köşesinde bulunan boş arazide yavru kedi sesleri duyuluyordu. Sabah annesi ile beraber kursuna giden Ayşe, annesine “Buradan kedi sesleri geliyor, gidip bakabilir miyiz?” diye sordu. Annesi kursa geç kaldıklarını ama dönüşte kedileri görmeye gidebileceklerini söyledi. Kurs çıkışında heyecanla kedileri görmeye giden Ayşe ve annesi boş araziye vardıklarında mahalledeki bazı çocukların oradaki yavru kedileri rahatsız ettiklerini ve anne kediyi taş atarak korkutup kaçırdıklarını gördüler.

Yönlendirici Sorular:

- Mahallenin çocuklarının yaptığı davranış doğru mudur?
- Siz olsaydınız kedilere o çocuklar gibi davranır mıydınız? Neden?
- Ayşe bu durumda neler yapabilir?

5. Hikâyeler-Bilmeceler

Hikâye ve bilmeceler çocukların zihinsel, dil ve duygusal gelişimini destekleyen ve okul öncesi dönemde bulunan çocukların öğrenme süreçlerine katkı sağlayan tekniklerdir.

Hikâyeler konularını gerçek hayattan alırlar. Çocuklar hikâyeleri dinlerken günlük hayatlarında yaşamaları olası olayların nasıl işlendiğini, insanların birbirinden farklı ruh hâllerini, hikâyedeki karakterler ile özdeşim kurarak hayatı deneyimlemelerine ve insanın sorumluluklarının neler olduğunu vb. öğrenme şansına sahip olurlar. Çocuklar için seçilen hikâyelerde dikkat edilmesi gereken bazı unsurlar vardır:

- Seçilen hikâyeler çocukların anlayabileceği şekilde kısa ve öz olmalı,
- Dilleri sade ve anlaşılır olmalı,
- İçindeki soyut kavramlardan dolayı anlaşılması zor hikâyelerden kaçınılmalı,
- Hikâyeler çocuklarda olumlu duygular uyandırmalı,
- Çocukları tedirgin edecek ya da onlarda korku oluşturacak kavramlar bulundurmamalı,
- Çocuğun algılama düzeyine uygun olmalı,
- Sürekli mesaj veren didaktik bir dilden uzak olmalı ve okunan hikâyeden ders çıkarma kısmı çocuğa bırakılmalı,
- Metafor ve örneklemlerle zenginleştirilmiş olmalı,
- İçinde bulunulan kültüre ve değerlere uygun olmalı,
- Dil doğru kullanılmış olmalıdır.

Çocuklara kazandırılmak istenen değerlerle ilgili hikâyeler okunabileceği gibi resimli küplerden ya da hazırlanan farklı materyallerden faydalanarak onlara kendi hikâyelerini anlatma şansı da tanınabilir ya da okunmaya başlanan hikâyeye yarıda kesilerek çocuklara yarım kalan hikâyeyi tamamlamaları için fırsat verilebilir.

Bilmeceler ise çocukların merakını cezbeden sorulardır. Bu yaşlarda merak ettikleri şeyleri öğrenmeye ve soru sormaya hevesli olan çocuklar soru-cevap şeklinde ilerlerken aynı zamanda da eğlendiren bilmecelerden keyif alır ve öğrenirler. Uygulanan öğretim programındaki kazanımlar da göz önünde bulundurularak çocuklara bilmeceler sorulabilir, öğretici ihtiyaca göre kendisi bilmeceler oluşturabilir ya da öğrencilere kendi bilmecelerini oluşturmaları için fırsat tanıyabilir. Bilmeceler hem yeni bilgiler öğretme hem de çocukların düşünme ve akıl yürütme becerilerini geliştirmede oldukça etkilidir.

6. Gezi-Gözlem

Gezi-gözlem kurs ve sınıf içerisinde gerçekleştirilen öğrenmeleri tamamlamak, desteklemek ve çocukların yaşamla bağ kurmalarına yardımcı olmak maksadı ile kullanılan tekniklerdendir.

Özellikle dinî anlamda önemli mekânları çocuklarla beraber ziyaret etmek, oralarda iyi anılar biriktirmelerine fırsat tanımak ve güzel duygular yaşamalarına alan açmak çocuklarda bu mekânlara karşı aidiyet duygusu ve sempati oluşturacaktır. Dinî mekânlara ek olarak kütüphane, müze, tiyatro, tren garı, postane, çiftlik gibi farklı mekânların gezilmesi çocukların farklı uyaranlara maruz kalmalarına, dolayısıyla da hem bilişsel hem de duygusal gelişimlerine katkı sağlayacaktır.

7. Soru-Cevap

Soru-cevap tekniği her türlü kazanım işlenirken kullanılacak aynı zamanda diğer yöntem ve teknikler içinde de ayrıca faydalanılabilecek bir tekniktir. Sınıf içerisinde çocuklara yöneltilen sorular;

- Birbirinden farklı fikir ve görüşlerin ortaya çıkmasına yardımcı olur,
- Farklı görüş ve fikirlerin özgürce ifade edilmesine imkân verir,
- Öğrencilerin tahammül etme ve birbirlerini dinleme gibi becerilerini destekler,
- Öğrencilerin çok sesliliğe alışmalarına imkân tanır,
- Öğrencilerin düşünme ve kendilerini ifade etme becerilerini geliştirir.

Çocuklara yönlendirilen sorular, uygulanan öğretim programının kazanımları ile alakalı olabileceği gibi onları düşünmeye sevk edecek, hayal güçlerini geliştirecek farklı formatlarda da olabilir. Örneğin; “Ormanda yaşayan bir hayvan olsan hangi hayvan olurdun, neden?” , “Sen bir kar tanesisin ve yeryüzüne süzülüyorsun neler gördüğünü bize anlat.”, “Şemsiyeleri yağmurdan korunmak haricinde nasıl kullanabiliriz?” gibi.

Sorulan soruların çocukların gelişimine destek verecek nitelikte olmasına, onlara kendilerini sorgulanıyormuş gibi hissettirmemesine, çocukları test etme ya da sıralama gibi amaçlar taşınamasına dikkat edilmelidir.

BÖLÜM III

KURSA UYUM

UYUM- KURSA UYUM NEDİR? UYUMUN-UYUM SORUNUNUN DUYGUSAL DAVRANIŞSAL BELİRTİLERİ NELERDİR?

Seher COŞKUN

Uyum-Kursa Uyum Nedir?

Çocuklar dünyaya geldikleri andan itibaren bulundukları güvenli aile ortamından ilk olarak okul öncesi eğitim için ayrılırlar. Bu süreç aynı zamanda çocuklar için evden okula bir geçiş niteliği de taşır. 4-6 yaş grubu Kur'an kursuna gelen çocuk için bulunduğu kurs, eğitim yaşamının başlangıcında yer alacağı ve yaşamının ileriki yıllarını da etkileyeceği için kritik bir yerde bulunur. Bu sebeple çocuğun kursuna ve eğitim sürecine uyum sağlaması önemlidir.

Peki “uyum” ve “kursu uyum” kavramları ne anlama gelir?

1- Uyum; çocukların bilişsel becerilerinin yanında; duyguları, tutumları, davranışları ve sosyal ilişkilerindeki denge ve ahengi içeren bir süreçtir. Bu tanımda dikkat çeken

nokta uyum kavramının sadece bilişsel anlamda değil; duygusal, davranışsal ve sosyal anlamda da değerlendirilmesi gerektiğidir.

2- Uyum; çocuğun sahip olduğu özellikler ile kendi benliği ve çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesi ve kurduğu bu ilişkiyi sürdürebilmesidir. Yani uyum hâli için tutarsız ve değişken duygu durumu ve davranışlar yerine kararlılık ve ahenk beklenir.

Yetişkin ya da çocuk fark etmeksizin her birey ilk girdiği ortama uyum sağlamak zorluk yaşayabilir. Çocuklar için ilk defa girdikleri kurs ortamına uyum sağlamak demek; o ortamdan hem akademik hem sosyal hem de duygusal olarak yarar sağlamaları demektir. Bazı çocuklar kursa rahatlıkla uyum sağlarken bazılarının bunun için zamana ihtiyacı olur. Uyum sürecinin süresi ve zorluğu çocukların mizacına, ebeveyn ve öğreticinin tutumuna, geçmiş yaşantı ve deneyimlerine vb. bağlı olarak çocuktan çocuğa değişiklik gösterir. Burada göz önünde bulundurulması gereken nokta, aynı yaşta olan, benzer çevrelerde büyümüş hatta kardeş olan çocukların bile uyum süreçlerinin birbirine benzememesinin doğal olduğudur. Bu süreci her çocuk kendine özel tecrübe eder. Çocuklara bu konu ile ilgili yaklaşımlarda bunun göz önünde bulundurulması öğreticileri çocuğun karşılayamayacağı beklentilerin içerisine girmekten alıkoyacaktır.

Uyumun-Uyum Sorununun Duygusal-Davranışsal Belirtileri

Bir çocuğun kursa uyum sağlayıp sağlayamadığını nasıl anlayabiliriz?

Bazı çocuklar kursun ilk gününden itibaren ortama uyum sağlar ve bunu belli ederler. Yeni ortamlara ve deneyimlere rahatlıkla geçiş yapan bu çocuklar;

- Merak ederler.
- Kendilerini güvende hisseder, dolayısıyla çevrelerini keşfetme konusunda istekli ve heyecanlı olurlar.
- Etkinliklere katılır ve bu etkinliklerden keyif alırlar.
- Kurallara ve öğreticinin beklentilerine uygun davranışlar sergilerler.
- Öğretici ile iletişime geçer ve kendilerini ifade edebilirler.
- Arkadaşları ile bağ kurar ve iletişime geçerler.
- Anne-baba özlemi yaşasalar ve bunu zaman zaman dile getirirler dahi akışa tekrar ayak uydurur ve kursun çıkış saatini bekleyebilirler.
- Ağlasalar ya da başka bir sorun yaşansa dahi kullanılan uygun yöntemlerle sakinleştirilebilirler.
- Anne-babadan ayrılırken huzursuz olsalar bile zamanla tedirginlikleri azalır ve ortama uyum sağlayabilirler.

Kursa uyum sağlamakta bir sorun yaşamayan bu çocukların yanı sıra bazı çocuklarsa farklı sebeplerle eğitim ortamına ayak uydurma konusunda zorluk yaşarlar. Uyum sorununu yaşayan bu çocukları iki grup altında değerlendirmek herhangi bir noktayı gözden kaçırmamak adına daha faydalı olacaktır.

İlk grupta yer alan çocuklar; yaşadıkları yoğun endişe, tedirginlik, korku, öfke gibi duygularını dışarıdan rahatlıkla gözlenebilecek şekilde; agresif tepkiler ile dışa vurur ve yardıma ihtiyaçları olduğunu rahatlıkla hissettirirler. Peki bu çocuklarda gözlenmesi muhtemel tepkiler nelerdir?

- Sakinleştirilemeyen ağlama krizleri,

- Herhangi bir sağlık problemi olmaksızın sürekli fiziksel şikâyetlerden yakınma,
- Kendine ya da diğer çocuklara zarar verici (ısıрма, vurma vb.) davranışlar,
- Kuralları ihlal etme,
- Ebeveyninden ayrılmak istememe/her defasında ayrılığın kriz durumuna dönüşmesi,
- Ebeveyni yanında isteme/pencere önünde ağlayarak bekleme,
- Sınıfa girmek istememe/kurs süresi bitmeden sınıftan ayrılma isteği,
- Etkinliklere/oyunlara katılmayı reddetme,
- Etkinliklerin/oyunların akışını bozma,
- Öğretmene yapışma/elini bırakmama.

İkinci grupta yer alan çocuklar ise yaşadıkları yoğun endişe, tedirginlik, korku, öfke gibi duygularını pasif olarak ortaya koyarlar. İlk bakışta dikkat çekmeyen bu çocukların problem yaşadığını fark edebilmek için iyi bir gözlem ve dikkat gerekir. Bu çocuklar bağırmas, ağlamaz, sorun çıkarmaz, başka çocuklara zarar vermez ve hatta verilen komutları yerine getirirler fakat ortama uyum sağlayamadıkları ve bunu gözlenmesi kolay davranışlarla gösteremedikleri için ciddi sorunlar yaşarlar. Peki duygularını pasif yöntemlerle ifade etmeyi tercih eden bu çocuklarda görülmesi muhtemel tepkiler nelerdir?

- İçer kapanıklık,
- Duygularını belli etmeme,
- Sessizce bir köşeye çekilme,
- Çevreyi keşfetme konusunda isteksizlik,

- Öğretici ve arkadaşları ile iletişim kurmaktan geri durma,
- Etkinliklere/oyunlara katılma konusunda isteksizlik,
- Etkinlik/oyunlara dâhil olsa bile keyif almama,
- Daha öncesinde olmamasına rağmen kursa başlaması ile beraber ortaya çıkan tırnak yeme, alt ıslatma gibi davranış sorunları

Uyum konusunda problem yaşayan çocuklara yardım söz konusu olduğunda genelde duygularını agresif (diğer çocuklara/kendine/çevresine zarar verici davranışlar) tepkilerle ortaya koyan çocukların öncelendiği görülür. Fakat yukarıda sıralanmış örneklerde olduğu gibi tepkilerini pasif olarak ortaya koyan çocukların en az diğerleri kadar yardıma ihtiyacı vardır. Bu sebeple sessizliğin bir uyum belirtisi olmadığı ve bir çocuğun bulunduğu ortama uyum sağladığını söyleyebilmek için o çocuğu birçok farklı yönden gözlemlemek gerektiği unutulmamalıdır.

Yukarıda sıralanan belirtiler sadece çocuklardaki uyum sorunuyla ilişkili olmayabilir. Bu belirtiler dönem içerisinde değişik zamanlarda da gözlemlenebilir ve farklı sorunlara işaret edebilir. Bu sebeple çocuklar iyi bir şekilde gözlemlenmeli; bu belirtiler aniden ortaya çıkıyorsa ve devamlılık gösteriyorsa bir uzman desteğine başvurulmalıdır.

ÇOCUKLARDA UYUM SORUNU NEDEN ORTAYA ÇIKAR? (ÇOCUK, AİLE, KURS VE ÖĞRETİCİ BAĞLAMINDA)

Serayi Betül ÇETİN

Kursa başlama çocuğun ve ailenin hayatında önemli bir olaydır. Ev ortamından sonra farklı bir ortamda yaşanan deneyimler, yeni ortam, yeni kurallar, yeni sorumluluklar çocuklarda tedirginlik oluşturabilir. Zaman içerisinde sürecin doğru yönetilmesiyle çoğu çocuk için tedirginlik yerini yeni bilgiler öğrenmenin, yeni keşifler yapmanın heyecanına bırakır. Ancak uyum sorunu yaşayan bazı çocuklarda bu tedirginlik uzun sürebilir ve bunun yanında çocukta farklı problemler de gözlemlenebilir. Söz konusu uyum sorunlarının nedenleri çocuğun karakterine, geçmiş yaşantı deneyimlerine, aile koşullarına, kurs ortamına bağlı olarak farklılık gösterebilir. Aşağıda yaşanabilecek kursa uyum problemlerinin belli başlı nedenleri sıralanmıştır:

Kursa uyum sürecinin zorlaşmasına neden olan çocuk kaynaklı sebepler;

- Çocukların mizacı. Kaygısı yüksek, içe kapanık, sosyal ilişki kurmakta güçlük çeken çocuklar kursa uyumda zorlanabilir ve uyum süreci uzayabilir.
- Çocuğun yaşı. Kursa 4 yaşında başlayan çocuklarda uyum sürecinin uzun sürmesi olasıdır çünkü yaş büyüdükçe farklı bir ortama uyum sağlamak çocuklar için kolaylaşır.
- Kursa başlangıç döneminde çocuğun uyum sağlaması gereken yeni bir durumun/olayın yaşanması. Örneğin, yeni bir kardeşin doğumu ile beraber kursa başlamak çocukta bir tercih edilmeme ve evden uzaklaştırılma endişesi oluşturabilir.
- Çocuğun içinde bulunduğu döneme uygun gelişim göstermemesi/kursa başlamaya dair hazırbulunuşluğunun olmaması. Konuşma gecikmesi, kaslarını etkin kullanamama gibi durumlar çocuğun uyum sorunu yaşamasına sebep olabilir.
- Çocuğun yakın dönemde yaşamış olduğu ciddi bir sağlık probleminin olması. Ameliyat, uzun süreli rahatsızlıklar, travmatik hastane deneyimleri gibi.
- Daha öncesinde yaşanmış olumsuz bir okul öncesi eğitim deneyimi. Çocuğun daha öncesinde sağlıklı sonlandırma yapılmadan herhangi bir okul öncesi eğitim sürecinden kopması veya olumsuz arkadaş ilişkileri/öğretici deneyiminin olması.
- Sosyal ortam deneyiminin az olması. Arkadaş ilişkileri konusundaki tecrübesizlik, kurallara uyum sağlamada zorluk yaşanması.

Kursa uyum sürecinin zorlaşmasına neden olan aile kaynaklı sebepler;

- Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumu. Kaygılı olan ya da tutarsız disiplin sergileyen ailelerin bu yaklaşımları kursa uyum sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin; katı bir disiplin yaklaşımı ile yetiştirilen bir çocuk öz güven problemi yaşıyorsa, kursa uyum ve arkadaş ilişkilerinde çekingen davranır, uyum sağlayamayabilir.
- Anne babaların okula alıştırma sürecinde tutarsız davranışlar göstermesi. Örneğin; bir hafta çocuğu kursa getirme konusunda net davranılırken ikinci hafta ağlıyor diye çocuğu kursa göndermekten vazgeçilmesi ancak iki gün sonra tekrar göndermeye çalışılması. Bu yaklaşım çocukta kafa karışıklığına sebep olmakla birlikte uyumu zorlaştırır, çocuğun süreçle ilgili tedirginliklerini arttırır.
- Anne babaların kendi olumsuz okul deneyimlerinin olması ve bunu çocuğa yansıtmaları. Anne babanın olumsuz deneyimleri varsa çocuklarının kursa uyumu konusunda da yüksek kaygı taşıyabilirler. Bu kaygının çocuğa yansması onun da kurs ortamına dair korkular ve endişeler geliştirmesine sebep olabilir.
- Ailenin çocuğa aşırı koruyucu yaklaşarak, çocuğun gelişimine fırsat vermemesi. Aşırı koruyucu ebeveynler çocuklarının hiçbir zorlukla mücadele etmesine izin vermezler. Bu şekilde büyütölmüş çocuklar sürekli korundukları ve onların yerine her işleri halledildiğı için yeterli gelişim becerileri geliştiremeyebilirler. Bunun sonucunda da sosyal bir ortam olan kursa uyumda sorun yaşayabilirler.

- Çocuğun sağlıklı bir bağlanma/ayrışma süreci yaşamasına olanak sağlanamaması. Çocuğun aileden ve özellikle anneden ayrılmaya yönelik hâlihazırda farklı ortamlarda da yaşadığı bir kaygısı var ise, anne ve çocuk arasında sağlıklı bir ayrışma süreci yaşanmamışsa, bu durum uyum sürecini olumsuz etkileyebilir.
- Ailenin kurs ve kursa uyum sürecine dair kaygılarının olması. Eğer aile kurs ortamına, öğreticilerinin yeterliliklerine, sürecin işleyişine ve uyum sürecinde karşılaşma olasılıkları olan sorunlara dair gerekli bilgiye ulaşamamış veya herhangi bir ön yargı ile gelmiş ise uyum sürecinde çocuklarına gerekli güven desteğini sağlayamayabilir.

Kursa uyum sürecinin zorlaşmasına neden olan öğretici kaynaklı sebepler;

- Öğreticinin uyum sürecinde plansız hareket etmesi. Uyum haftasını çocuklar için kolaylaştıracak etkinlikler yapmaması, günlük akış planının olmaması vb.
- Çocukların bireysel farklılıklarının göz ardı edilmesi. Çocuğun kursa uyum sürecinde mizaç farklılığı, sosyo-kültürel faktörler ve yetiştirilme tarzı gibi etkenlerin olacağının gözden kaçırılması.
- Öğreticinin çocuğun gelişim düzeyinden yüksek ya da düşük beklentiler ile sürece yaklaşması. Yaşları itibari ile farklı gelişim dönemindeki çocuklardan aynı yeterliliğin beklenmesi. Örneğin; taşırmadan boyama, Kur'an eğitiminde hızlı ilerleme gibi.
- Öğretici-yönetici ve öğretici-veli arasındaki iletişim zayıflığı. Eğitim süreci içerisinde alınan bir kardan ilgililerin haberdar edilmemesi gibi.

- Öğreticinin daha önce kursa uyum konusunda sorun yaşayan öğrenci deneyiminin olmaması.
- Öğreticinin gelişim odaklı değil akademik başarı odaklı olması.
- Uyum haftası sürecinin değerlendirilememesi. Sınıf tanışması, kursu tanıtma, veliler ile iletişim kurma gibi önleyici/kolaylaştırıcı çalışmaların yapılmaması.

Kursa uyum sürecinin zorlaşmasına neden olan kurs kaynaklı sebepler;

- Kursun fiziki şartlarının çocuklar için uygun olmaması. Sınıf ortamının ve kullanılan materyallerin çocukların gelişimine uygun olmaması veya yeterli olmayışı, bahçe ve oyun alanının olmaması, kurs lavabolarının çocukların kullanımına uygun olmaması gibi.
- Kursun işleyiş düzeninin sabit olmaması. Sınıfların günlük, haftalık akış planlarının olmaması.
- Kurslarda dönem içerisinde personel değişiminin olması. Yeni personelin kursa, öğrencilerin ise yeni personele alışmakta güçlük çekmesi.
- Öğreticinin eğitim sürecinde daha aktif olmasını kolaylaştıracak yardımcı personelin bulunmaması.
- Çocuğun kursla bağına güçlendirecek, kurstaki motivasyonunu yükseltecek farklı etkinlik/organizasyonların düzenlenmemesi. Piknik, uçurtma şenliği, gezi vb.

KURSA UYUMU KOLAYLAŖTIRABİLMEK İÇİN NELER YAPILABİLİR? (VELİ VE ÖĞRETİCİ BAĞLAMINDA)

Merve ÖZMEN

Her çocuğun uyum süreci biriciktir ve ona özeldir. Uyum konusunda yaşanan zorlukların çözölme şekli ve süresi de çocuktan çocuğa değişiklik gösterir. Çocuğun kursa uyumunun zamanla gerçekleşeceği unutulmamalıdır. Yaşanması muhtemel uyum sorunlarının önlenmesi içinse hem ebeveynlerin hem de öğreticilerin alabileceği bazı tedbirler ve yapabilecekleri önleyici hazırlıklar bulunmaktadır.

Ebeveynlere Öneriler

- Ebeveynler çocuklarını kursa göndermeye karar verdiklerinde, çocuğu bu durumdan haberdar etmelidirler. Kurs açılmadan önce çocuk zihinsel olarak bu sürece hazırlanmalıdır. Her çocuğun belli bir yaşa geldiğinde okula gitmesi gerektiği çocuğa anlatılmalıdır.

- Kursu tanımayı ve kursa uyum sağlamayı kolaylaştıracakları düşünülen çocuk kitapları temin edilerek kursa başlamadan önce çocuklara okunabilir. Kitaplardaki karakterler üzerine sohbet etmek çocuğu duygusal ve zihinsel olarak kursa başlamaya hazır hâle getirmeye yardımcı olacaktır.
- Kurs başlama vakti geldiğinde, ihtiyaç duyulan malzemelerin alışverişı çocukla birlikte yapılmalıdır. Çocuğun kursa karşı hevesi ve merakını arttırmaya yardımcı olması adına malzemelerin seçiminde çocuğun görüşünü dikkate almak önemlidir.
- İlk defa kendi sosyal çevresine girecek çocukla empati kurarak ona ihtiyacı olan duygusal destek sağlanmalıdır. Örneğin; kursa gitmekten korkan çocuğa “Bunda korkacak ne var!” gibi tepkiler vermek yerine “Korktuğunu görüyorum, seninle biraz bu korkuyu konuşalım mı?” gibi sorularla çocuğu ve çocuğun yaşadığı duyguları anlamaya yönelik bir çaba gösterilmelidir.
- Kurslar açılmadan önce aile çocuğa gideceği kursu gezdirmeli, kursun nasıl bir yer olduğunu göstermelidir. Kursun fiziki olarak çocuğa tanıtılması onun ilk gün kursta yabancı hissetmesinin önüne geçecektir ve kursa gitmek çocuk için daha kolay olacaktır.
- Kurs başlamadan önce çocuğu, anneyi, öğreticiyi, kursu temsil eden sembolik materyaller kullanarak oynanan oyunlarla/yapılan canlandırmalarla, çocuk kurs sürecine hazırlanabilir. Bu yöntem ile çocuk kendini neyin beklediğini bilir ve kendini güvende hisseder.
- Ebeveynler çocuğu kursa bırakırken onunla veda-
laşmalı ve çocuğun yanından ayrılırken ona mutlaka haber vermelidir. Ayrılma süreci zor olsa bile çocuğun

yanından kaçarak ayrılmamalıdır. Bu çocuğun güvenini sarsan bir durumdur.

- Çocuğa kurs saati bitiminde onu kimin, nereden alacağı bilgisi mutlaka verilmedir. Örneğin, sınıfındaki saat gösterilerek “Uzun çubuk şu rakama, kısa çubuk şu rakama geldiğinde seni şurada bekleyeceğim.” denilerek çocuğa kursta kalmayacağı, zamanı geldiğinde onu almaya muhakkak gelineceği anlatılmalıdır.
- Uyum haftasında ihtiyaç duyan çocuklar için aileden birinin çocuğu kurs bahçesinde ya da uygun bir salonda beklemesi, çocuğun ihtiyaç duyduğunda bu kişi ile görüştürülmesi çocuğun uyum sürecini kolaylaştırabilir.
- Aileler çocuklarına tuvalet ihtiyacını ifade edebilmeyi, tuvalet temizliğini kendi başına nasıl yapabileceğini ve ihtiyaç duyduğunda kimden yardım alabileceğini öğretmelidir.
- Çocuk okula gitmeden önce fiziksel ihtiyaçları karşılanmış olmalıdır. Örneğin, uykusunu alamamış, karını aç bir çocuk derse girmeye direnebilir.
- Çocuk başkaları ile kıyaslanmamalıdır. Örneğin, “Bak Ali hiç ağlamıyor, sen niye ağlıyorsun.” gibi cümlelerle çocuğun duygularını yaşaması engellenmemelidir.
- Ebeveynler kurs ya da öğretici ile ilgili bir problem yaşadıkları takdirde bunu çocuğa yansıtmadan ve bu konular hakkında çocuğun yanında konuşmadan sorununu çözmeye çalışmalılardır.
- Ebeveynler, çocuk evde uygun olmayan bir davranış sergilediğinde onu öğretmenine şikâyet etmekle tehdit etmemelidir.

- Kurs, çocuğa mükemmel ve kusursuz bir ortam gibi tanıtılmamalıdır. Çünkü çocuk büyük beklentiler ile kursa gittiğinde hayal kırıklığı yaşayabilir.
- Çocuk kursa gitmek istemediğinde, kararlı, tutarlı ve şefkatli bir tavır ile kursa götürülmelidir. “Bugün kursa gitmezsen ” ile başlayan ceza ve tehdit cümleleri kullanılmamalıdır.
- Çocuk eve geldiğinde nasıl bir gün geçirdiği ile ilgili sohbet edilebilir. Örneğin, “Bugün neler oynadınız, bugün seni en mutlu eden şey neydi?” gibi sorulardan yararlanılabilir.

Öğreticilere Öneriler

- Programda yer alan uyum haftasının amacı öğrencinin kursun fiziki ortamına, öğreticisine, sınıf arkadaşlarına ve kurs personeline alışmasını sağlamaktır. Bu sebeple uyum haftası amacına uygun bir şekilde değerlendirilmelidir.
- Programda yer alan uyum haftası boyunca problem yaşayan çocukların kursta daha kısa vakit geçirmesine müsaade edilmeli, süre yavaş yavaş arttırılarak çocuğun uyum süreci kolaylaştırılmalıdır. Örneğin kursta kalma konusunda isteksiz bir çocuk için bir saat ile başlanır, bir saat kalma konusunda sorun yaşamayacak evreye geldiğinde bu süre iki saate çıkarılabilir.
- Uyum haftasında çocukların ortama ve birbirlerine alışmalarını kolaylaştıran oyun ve etkinliklere yer verilmelidir. Dinî Bilgiler ve Kur'an-ı Kerim öğrenim alanındaki kazanımlar uyum haftası sonrasında işlenmeye başlanmalıdır.
- İlk gün kursun dışı, girişi, koridorları ve sınıflar öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde süslenmelidir. Kurs

öğrencilere gezdirilerek tanıtılmalı (sınıfın yeri, oyun odasının yeri, lavaboların yeri vb.) ve kursta görev yapan diğer öğretmenler ile kurs personeli öğrencilerle tanıştırılmalıdır.

- Çocuğun kendini kursa ait hissetmesini sağlayacak etkinliklerden faydalanılabilir. *Örneğin; çocuk adına bir çiçek dikilmesi ve çiçeği sulama sorumluluğunun çocuğa verilmesi gibi.*
- Uyum sürecinde çocuğun kursa gelme isteğini arttırmak amacı ile bazı etkinlikler çocuğun ertesi gün kursa geldiğinde tamamlaması için yarım bırakılabilir.
- Bu süreç içerisinde kursa alışmamaktan kaynaklanan duygusal problemler yaşanmaması adına olabildiğince hareketli bedensel aktivitelere (spor hareketleri, beden perküsyonu, ritim çalışmaları, serbest oyunlar vb.) yer verilmelidir.
- Uyum temalı çocuk kitapları temin edilerek masal saatleri düzenlenebilir ve kitabın içeriğine uygun, tamamlayıcı etkinlikler yapılabilir.
- Çocukların arkadaşları ile ilişki kurabilmelerini kolaylaştıracak sosyal ortamlar sağlanmalıdır.
- Uyum haftası içerisinde gerçekleştirilecek bir toplantıda kursun günlük işleyiş planı (giriş çıkış saatleri, ders ve oyun saatleri vb.), kurs müfredatı (kazanımlar vb.) ve çocuklarda gözlemlenebilecek uyum sorununun duygusal-davranışsal belirtileri hakkında tüm veliler bilgilendirilmelidir.
- Kursa kayıt sürecinde aile ve çocuk tanıma formlarından faydalanılarak kaydı alınan çocukla ilgili ebeveynlerden bilgi alınmalıdır. Öğreticiler kendi

sınıflarındaki tüm öğrencilerin aile ve çocuk tanıma formunu okumalıdır.

- Gün içerisinde yapılacakların sıralaması, görsellerden ve hazırlanacak günlük akış panosundan yararlanılarak öğrencilerle her gün paylaşılmalıdır.
- Öğretici karşılaşılması muhtemel uyum sorunları ile baş etmesini kolaylaştıracak yeterli becerilere (kriz yönetimi, duyguları fark etme ve yönetme becerileri, gevşeme teknikleri vb.) sahip olmalıdır.
- Çocukların kursa uyum sürecinde velilerden beklenen desteğin alınması adına, “Kursa uyumu kolaylaştırmak için ebeveynlere öneriler” bölümünün çıktısı alınarak kurs başlamadan önce velilere ulaştırılabilir.

UYUM SORUNU YAŞAYAN ÖĞRENCİLERE DOĞRU YAKLAŞIMLAR

Merve KOCA

Çocuk, kursa başlamadan önce ebeveynleri tarafından bilişsel ve duygusal olarak kursa hazırlanmasına ve kurs tarafından uyum haftasına dahil edilmesine rağmen uyum sağlamakta zorlanabilir. Böyle bir durum yaşanması hâlinde aşağıdaki sorular ele alınmalıdır:

1. “Kursa uyumu kolaylaştırmak için neler yapılabilir? Veli ve öğretici bağlamında” bölümündeki öneriler uygulandı mı? Uygulanmadıysa öncelikle bu adımın gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
2. Çocuk uyum haftası sürecinden geçti mi? Geçmediyse çocuk kursa hangi zamanda başlarsa başlasın onun için gerekli olan oryantasyon ve uyum süreci başlatılmalıdır.
3. Çocuğun kursa uyum sağlamasını zorlaştıran temel şey nedir? Çocuk ebeveyninden ayrılmakta zorlanabilir, ebeveyn çocuktan ayrılmakta zorlanabilir, çocuk daha

öncesinde saati, kuralları olan bir sisteme dahil edilme-
miş olabilir, ilk defa bu kadar kalabalık bir ortama girmiş
olabilir, kurs içerisinde bir kişinin söz ya da davranışla-
rından olumsuz etkilenmiş olabilir vb. Bu ve buna benzer
durumlardan herhangi birinin tespiti, uyum sorunuyla
baş etmeyi kolaylaştıracaktır. Çocuğun kursa uyum sağ-
lamasını zorlaştıran etmenlerden bazıları ile baş etme
yöntemlerine dair örnekler aşağıda verilmiştir:

a. Ayrılık kaygısı yaşayan çocuklar için:

- Çocuğun kursa gelirken yanına sevdiği bir eşyayı almasına izin verilebilir ve ailesini özlediğinde bu eş-
yaya bakması teklif edilebilir ya da ailesiyle birlikte bir
resim yapıp onu yanında taşıyabilir.
- Ayrılık kaygısı ebeveyn kaynaklı ise (Bazı ebeveynler
çocuğu kendisinden uzak kaldığında çocuğunun gü-
vende olmayacağıyla, karnının aç kalacağıyla, üzüle-
ceğiyle ilgili endişeler yaşamaktadırlar.) ebeveynlerin
bunu fark etmesi sağlanarak bu konu ile ilgili gerekir-
se destek almaları önerilebilir. Çocuklar ebeveynle-
rinde olan endişeyi duyup, gördüklerinde ya da his-
settiklerinde kursla ilgili kaygı, korku geliştirebilirler.
- Çocukların kursa başlamadan önce onlara bakım
veren kişiden kısa süreli ayrılıkları deneyimlemeleri
sağlanmalıdır. Eğer bir çocuk bu ayrılık anlarını hiç
tecrübe etmemişse kursa gitmek konusunda zorluklar
yaşayabilir.

b. Sınır kavramı gelişmemiş çocuklar için:

- Bu zamana kadar sınırlarla karşılaşmamış ya da sı-
nırlara uymak istemeyen çocuklar kursa uyum sağ-
lamakta güçlük çekecektir. Bu çocukların kursa uyu-
munu sağlamak için öncelikle ebeveynleri ile iş birliği

yapılarak sınır eğitimi verilmesi gerekmektedir. Kural kavramı gelişen çocuğun kursun da kuralları olduğunu kabul etmesi ve bu kurallara/sınırlara uyması mümkün hâle gelecektir.

- Sınır problemi yaşayan çocuklar için yaşlarına uygun kurallar belirlenmelidir. Kural belirlenirken dikkat edilmesi gereken noktalar, “Sınıf Yönetimi” bölümü içerisindeki “Kural Koyma” alt başlığında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

4. Çocuk kursla alakalı hangi süreçte zorlanıyor? Çocuk kursa/sınıfa girmeyi mi yoksa kursa/sınıfa girip uzun süre kalmayı mı reddediyor?

- a. Bu sorulara verilen cevaplara göre aşamalı bir şekilde hareket edilmelidir. Çocuk zorlanmamalı, önce kursa sonra sınıfa girmesi cazip hâle getirilmelidir.
- b. Kursa giren fakat sınıfa girmeyen çocuklar için öğretici, baskıcı olmayan bir tutumla o çocuğun dikkatini çekebilecek bir oyuncak, nesne ya da aktiviteyle davetkâr olmalıdır. Örneğin; “Ali sen dinzorları çok seviyormuşsun, bugün boyama saatinde bir dinzor boyayacağız. Hadi sen de bize katıl.” gibi bir cümleyle çocuğa hem kendini özel hissettiren hem de keyif alacağı bir davette bulunulabilir.
- c. Uyum sorunu yaşayan bir çocuğun dikkat gerektiren, konu içeriği yoğun derslerde bulunması daha zordur. Bu sebeple çocuğun ilk etapta derse katılmasından ziyade sadece sınıf ortamında bulunması öncelenmelidir.
- d. Kursu uyum konusunda sorun yaşayan çocuk için kursun bitiş saatini vurgulayan ifadeler somutlaştırılmalıdır ve çocuğa ihtiyaç duydukça net bir şekilde

açıklanmalıdır. Örneğin: “Boyama saatimizden sonra kursumuz bitecek ve annen seni almaya gelecek.”, “Saatin uzun çubuğu şu rakama kısa çubuğu şu rakama geldiğinde kursumuz bitecek ve evine gideceksin.” gibi.

5. Çocuk başta kursa uyum sağlamışken sonrasında mı uyum sorunları yaşamaya başladı? Bu durumda önce aile ile buna sebep olabilecek etmenlerin (yeni bir kardeş doğumu, hastalık, vefat, taşınma gibi) belirlenebilmesi için istişare edilmelidir. Çocuktaki bu değişim aile kaynaklı ise aile ile iş birliği yapılmalı, kurs kaynaklı ise (öğreticinin değişmesi, akran zorbalığı vb.) uyum sorununu ortaya çıkaran etmenler için gerekli önlemler alınmalı/girişimler yapılmalıdır.

6. Uyum sorunu olan çocuğun duygusal tepkileri fark edilebiliyor mu? Çocuklar zorlandıklarını hissettiklerinde duygularını birbirlerinden farklı şekilde yansıtabilirler. Bazı çocuklar içe kapanır, yalnızlaşmaya ihtiyaç duyar, bazı çocuklar öfkelenip agresif tepkiler verir, bazıları mutsuz hissedip ağlar, bazıları ise duygularının pasif bir şekilde tepkisiz kalarak yansıtabilir.

a. Çocuğun yaşadığı zorlukla baş edememe hâlini iyi bir şekilde gözlemlemek ona destek olmak açısından önemlidir. Örneğin; öfkelenen bir çocuğu ortamdan biraz uzaklaştırmak, ona su içirmek, yüzünü yıkamak etkili ve basit bir yöntemken; içe kapanan ya da tepkisiz çocuklar için onu eğlenceye davet etmek, temas etmek, göz göze bir iletişim kurmak daha uygun olacaktır.

b. Sakinleşmeye ihtiyaç duyan çocuklara nefes egzersizleri öğretilir. Nefes egzersizi için en önemli nokta, çocuğa bu egzersizi sakın olduğu, sorun yaşamadığı, iyi hissettiği zamanlarda öğretmektir. “Önce

burnundan sakince nefesini al, biraz içinde tut ve yavaş yavaş ağzından nefesini ver.” şeklinde bir yönergeyle ya da “İçinden üçe sayana kadar nefes al, tekrar üçe kadar sayarak bu nefesi içinde tut ve tuttuğun bu nefesi üçe kadar sayarak ver.” ya da “Balon şişirir gibi karnını nefesle şişir, mum söndürür gibi bu nefesi dışarı ver.” gibi bir yönergeyle bu egzersiz öğretilir.
“Sakinleşmeye ihtiyaç duyduğun zamanlarda başka bir şey yapmadan önce bu egzersizi yapmayı dene.” yönergesiyle bu egzersizi ne zaman yapacağını çocuğa öğretmek de önemlidir.

c. Ağlama krizindeki çocukları derse, oyuna, ağlamaya ikna etmeye çalışmak yerine, onları neyin bu kadar üzdüğünü anlamaya çalışmak önemlidir. Çocuklar duygularının fark edildiğini ve anlaşıldığını hissettiklerinde, duygularına şahit olduğunu gördüklerinde stres seviyeleri kendiliğinden azalmaya başlar. Anlaşıldığını hisseden çocuklar ise iletişim kurmaya daha açık hâle geleceklerdir.

d. Kursa uyum sağlamada sorun yaşayan çocukların kendiliğinden uyum göstermesini beklemek, zorluk yaşayan çocuk karşısında tepkisiz kalmak ve hiçbir şey yapmadan beklemek/görmezden gelmek doğru değildir. Çünkü çocuk görülme ihtiyacındadır. “Ben varım ve zorlanıyorum, güvende değilim, korkuyorum, üzgünüm.” demektedir. Hiçbir şey yapmadan beklemek bu durumun pekişmesi ve derinleşmesi riskini ortaya çıkarır. Çocuk kendinin ve duygularının değersiz olduğunu düşünebilir.

Uyum sorunu yaşayan çocuklar için önleyici hazırlıklarla, doğru ve etkili yöntemler ve esnek bir müdahale planına rağmen bir ayın sonunda;

- Uyum sorunu yaşayan çocuk ile yol kat edilemiyorsa, yani çocukta gözlemlenen belirtilerde bir değişiklik/azalma yaşanmıyorsa,
- Çocuğun uyum sorunu yaşadığını gösteren davranışları zamanla artıyorsa,
- Çocukla iletişim kurma ve onu sakinleştirme konusunda sorunlar yaşanmaya devam ediyorsa,
- Çocuğun kaygı/korku/tedirginlik gibi duyguları azalmıyorsa

aile bir ruh sağlığı uzmanından yardım alması konusunda desteklenmelidir.

BÖLÜM IV

SINIF YÖNETİMİ

SINIF YÖNETİMİ

Merve KOCA

Öğretici ve öğrencinin günün büyük kısmını geçirdiği yer sınıftır. Bu sebeple, uygun bir fiziksel ortam, öğreticinin kurs motivasyonunu sağlayacağı gibi aynı zamanda öğrencinin tercihlerini, planlamalarını, başkalarıyla olan ilişkilerini de etkiler. Sınıf yönetiminin iyi yapılması, öğreticinin verdiği eğitimi destekler, çocuğun ise kendisini sınıfına ait hissetmesini, kendini sınıf içinde güvende hissetmesini ve sınıfta bağımsız hareket edebilmesini sağlar.

Öğrenme Ortamının Düzenlenmesi

Okul öncesi çağındaki bir çocuk için eğitim aldığı ortamın, öncelikli olarak güvenli olması ve gelişim dönemine uygun olması önemlidir. Bu yaşlardaki çocuklar güvenliklerini riske atacak davranışlar gösterebilirler. Uzun ve dik merdivenlerin olması, pencere kulplarının alçak ve kolay açılabilir olması, mutfakta kesici aletlerin kolay ulaşılabilir çekmecelerde bulunması, kapıların sert ve hızlı kapanması

gibi durumlar çocukların güvenliği ve can sağlığı için riskli durumlardandır.

Kursun bahçesinin olması ve bu bahçenin çocuklar tarafından aktif bir şekilde kullanılması çocuk ve doğa arasındaki ilişkiyi düzenler. Fakat her kursun böyle bir imkânı olmayabilir. Kursun bir bölümünün mutlaka oyun alanı, oyun odası olarak düzenlenmesi gerekir. Büyük ve boş alanlar çocukların kaba-motor gelişimini desteklerken, oyun odası şeklinde düzenlenmiş daha küçük ve dolu alanlar ise çocuklar sosyalleşirlerken en doğal hakları olan oyun oynamalarına alan açar.

Sınıf içinde kullanılan masa ve sandalyeler çocuklar için uygun olmalıdır. Sınıfta kullanılacak eşyaların kolay taşınabilir, dönüştürülebilir olması öğreticiye eşyaları farklı biçimde kullanım esnekliği de sağlar. Örneğin; yekpare büyük bir masa yerine ayrılabilir, kolay taşınabilir masalar seçilmelidir. Dolap, koltuk, masa ve sandalyeler gibi işlevselliği sağlayacak eşyalar, bilgisayar, yazıcı gibi teknolojik ürünler de öğrenci sayısına ve ihtiyacına yetecek şekilde temin edilmelidir. Sınıftaki malzeme ve materyaller çocukların bir öğreticiye, yetiştikine bağımlı olmadan ulaşabileceği ve kullanabileceği biçimde yerleştirilmelidir. Dolaplar kapaksız, çocukların boyuna uygun seviyede ve bölmeli olmalıdır. Eğer kapak ya da kilit kullanılacaksa kilitler çocuğun kolay kullanabileceği bir formda olmalıdır. Bu, hem çocukların bireysel olarak bağımsız hareket etmelerini sağlayacak hem de öğreticiye sınıfta çok daha az iş düşmesine neden olacaktır.

Sınıflarda kullanılan malzemeler müfredatla uyumlu olmalıdır. Ayrıca sınıflarda bilgilendirici bültenlerin ve öğrencilerin performanslarının sergilenebileceği panolar bulunmalıdır.

Kursun ya da sınıfların fiziksel olarak küçük olması hâlinde bazen tüm aktiviteler sınıf içinde yapılmak zorunda kalınır. Bu sebeple sınıfı yapılacak aktiviteye uygun bir ortama dönüştürmek için sınıfta bazı değişiklikler yapılabilir. Örneğin; sınıfın köşelere bölünmesi çocuğun sınıftaki uyumunu kolaylaştıracaktır. Bu köşeler, müfredat programına göre ve öğreticinin çocuklarla çalışmaktaki yaratıcılığıyla şekillendirilebilir. Örneğin; kursta bir sanat odası olmaması hâlinde sınıf içerisinde bir köşe sanat köşesi olarak belirlenebilir. Sanat malzemelerinin o köşede bulunması çocuğun sanat aktivitesine geçişini kolaylaştıracak ve sanatsal aktivitelerde çocuğun hangi malzemeyi nerede bulabileceğini öğrenmesini sağlayacaktır. Sınıfta minderler bulundurmak da bir başka kolaylık oluşturabilir. Masaların duvara itilmesi ve çocukların minderlerini alıp oturmasıyla hikâye ya da çember saatleri etkili bir şekilde gerçekleştirilebilir.

Sınıfta kullanılan kutu ve kaplar kapalı ve içindekini göstermeyen saklama ürünlerinden değil, kapaksız ve şeffaf olanlardan seçilmelidir. Böylelikle çocuk, malzemeleri görebilir ve rahatlıkla içindekine ulaşabilir. Büyük ve ağır kutular kullanmaktansa çocuğun tutabileceği, taşıyabileceği şekilde kutular kullanıldığında, çocuğa “bu sınıf ve malzemeler sizin” mesajı verilmiş olur.

Kursta çocukların spor yapabilecekleri bir ortamın olması idealdir fakat eğer böyle bir ortam yoksa sınıfta çocukların kullanımına uygun spor malzemeleri ve yer matı bulundurmak, ihtiyaç duyulduğunda sınıfı bir spor odası gibi kullanmayı sağlayacaktır.

Çocukların sınıflarında rahat etmesi önemlidir; sınıfın içindeki ısı uygunsa, hava temizse ve ışık yeterliyse çocuklar rahat ederler. Bazen bir çocuk sadece ortamın ısısından bunaldığı için bile uyumsuz davranışlar gösterebilir. Sınıf

düzeni oluşturulurken çocukların dikkatini dağıtacak abartılı figür, renk ve süslerden kaçınılmalıdır.

Bu gelişim dönemindeki çocuklar için tuvalet ihtiyacını gidermelerinde de rahatlık önemlidir. Tuvalet ve lavaboların kolay ulaşabilir olması hem sağlıkları hem de rahatlıkları açısından önemlidir. Rahatlığı fiziksel olarak sağlamak kadar, çocukların duygusal rahatlığı da önemsenmelidir. Sınıf ve kurs ortamı çocuklarda “Burası güzel, iyi bir yer, buraya ait hissediyorum, burada güvendedim.” gibi duygu ve düşünceler oluşturmalıdır.

Etkili İletişim

Çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimlerinin desteklenmesi ve bu alanlardaki ihtiyaçlarının giderilmesi genellikle diğer gelişim alanlarına göre öncelenmektedir. Oysaki duygusal ve sosyal açıdan gelişimleri de en az boylarının uzaması, kemiklerinin gelişmesi, aritmetik sayabilmesi kadar önemlidir. Çocukların duygusal ve sosyal açıdan gelişimlerini desteklemenin en temel noktası iletişim ihtiyaçlarını sağlıklı bir şekilde gidermelerine destek olmak ve onlarla kurulan iletişimin niteliğidir. Çocukların karşılanması gereken iletişim ihtiyaçları şu şekilde açıklanabilir:

- Sevildiğini ve ilgilenildiğini bilme,
- Kendisi ve başkaları hakkında olumlu duygular geliştirebilme,
- Hissettiği duyguları tanıyabilme ve bu duyguların normal olduğunu bilme,
- Yeni deneyimlere ve öğrenme fırsatlarına açık olma.

Çocuklarla İletişim Dili

Çocuklar ailelerinde ve sınıf ortamında şahit oldukları iletişim tarzını kendilerine model alırlar ve bu ortamlardaki

sağlıklı bir iletişim tarzı, çocukların hayatları boyunca olumlu sosyal ilişkiler kurmalarına yardımcı olur. Ayrıca kendilerini ifade etme yeteneklerini ve öz güvenlerini de artırır.

- Çocuklarla etkili bir şekilde iletişim kurabilmek için iyi bir dinleyici olma becerisine sahip olunmalıdır. Çocukların anlattığı şeyler sonuna kadar dinlenmelidir.
- Yaşanan olaylarla ya da durumlarla ilgili çocuklara da söz hakkı verilmelidir. Söz hakkı olan, dinlenen çocukların kendini ifade etme becerileri ve karşısındaki kişiyi dinleme becerileri gelişmektedir.
- Öğreticinin çocuğu dinlerken o çocuğa odaklanması, onunla göz teması kurması, ses tonunu o çocuğa göre ayarlaması önemlidir. Öğretici çocuğu dinleyemeyecek durumdaysa çocuğa bu durumunu ifade etmeli, “dinliyormuş” gibi görünmemelidir.
- Okul öncesi çağı çocuğu ile iletişim kurulurken bir yetişkin gibi iletişim becerileri göstermeleri beklenmemelidir. Onların bilişsel gelişim seviyelerine göre anlayabilecekleri dilde konuşulması gerekir.
- “Ben dili” kullanımı öğrenilmeli ve sınıf ortamında bu dilin kullanımı teşvik edilmelidir. Yani çocukların hatalı oldukları konularla ilgili uyarılar, “sen” denilerek ve emir verilerek değil, “ben” denilerek ve yapının öğreticide hangi düşünceler geliştirdiği, duygular uyandırdığı belirtilerek yapılmalıdır. Örneğin; “Arkadaşını neden konuşturuyorsun?” yerine “Arkadaşını konuşturduğun zaman dikkatim dağılıyor. Lütfen ders anlatırken beni dinle.” denilmelidir.
- Öğreticiler öğrencileri ile olan ilişkilerinde öncelikle çocukların dünyayı nasıl anlamlandırıldığını ve olaylara

bakış açılarını keşfetmeye çalışmalılardır. Çocukların ayakkabısını giyerek yürümek, onların gözü ile dünyayı görebilmek, onların kulaklarıyla etrafı duyabilmek önemlidir. Bunu yapabilmek için öğreticinin empati yeteneğinin gelişmiş olması gerekmektedir.

- Çocukların duygularını anlamaya çalışmalı; ifade edebilmelerine ve gerektiğinde bu duyguları nasıl düzenleyebileceklerine dair onlara destek olunmalıdır.
- Sözlü iletişim kadar jest ve mimiklerin doğru kullanımı da çocuklarla iletişim kurulurken önemlidir. Örneğin; bir çocuk kural dışı davranışta bulunduğu anda, çocuğa kuralları hatırlatırken öğreticinin beden ya da yüz ifadeleri bu kural dışı davranışı onaylar görüntüsündeyse çocuk, öğreticinin vermek istediği mesajı anlamakta zorlanacaktır.
- Sağlıklı iletişim kurulan çocukların kendini ifade edebilen, kendine güvenen ve aynı zamanda başkalarının duygu ve düşüncelerine önem veren, empati yapabilen yetişkinler hâline gelecekleri unutulmamalıdır.

Veliyle İletişim Dili

Öğretici-veli arasındaki sağlıklı iletişim ve iş birliği çocukların akademik ve sosyal yaşantılarını olumlu yönde etkilemektedir. Bazı velilerle iletişim kurmak oldukça kolayken bazı veliler öfkeli, suçlayıcı, inkar eden, kayıtsız, ilgisiz davranabildikleri için onlarla ilişki kurmak oldukça zorlayıcıdır. Hem öğreticinin hem de ebeveynlerin birbirine karşı saygılı, açık ve net olması, birbirini dinleyebilmesi, her iki tarafın da kendi düşüncelerini ifade edebilmesi kurulacak iletişimin olmazsa olmazlarıdır.

Velilerle onlara güven verecek bir şekilde iletişim kurulmalıdır. Öğreticiye güvenen bir ebeveyn, onun söylediklerine

daha duyarlı olacak, onunla iş birliği yapacak ve öğreticiye karşı daha saygılı davranacaktır.

Veliler bazen ayaküstü bir şekilde önemli konuları konuşmak isteyebilirler. Fakat ayaküstü konuşmalar sadece öğreticiyi yormakla kalmaz aynı zamanda velinin de soru ya da sorunlarına anlamlı bir cevap ya da çözüm bulamamasına zemin hazırlar. Öğreticiye ayaküstü önemli konuları anlatan bir veliye “Bu söylediklerinizi daha detaylı dinlemek isterim çünkü önemli şeylerden bahsediyorsunuz. Sizin için de uygunsa şu gün, şu saatler arasında görüşebiliriz.” gibi bir cümle kurarak veliyle randevulaşılabilir. Veliyle görüşmeden önce öğreticinin görüşme öncesi hatırlatıcı notlar alması, veliyi dinlerken söylenen önemli şeyleri not etmesi, çocuğu ve sorunu takip ederken öğreticinin işlerini kolaylaştıracaktır.

Öğreticinin, veli görüşmelerinin nasıl yapılacağına dair bir düzeninin olması hem velilerin bu düzene uymasını sağlayacak hem de öğreticinin vakti etkili kullanmasına aracılık edecektir.

Velilerle bir sorun hakkında iletişime geçildiğinde, “Merkezinize çocuğu, yanınıza ebeveyni, karşınıza ise sorunu alın.” düşüncesiyle hareket edilmelidir.

Anne-babalar çocukları hakkında iyi şeyler duymak isterler. Veli görüşmelerinde öğreticinin doğrudan olumsuzlukları, davranış sorunlarını, uyumsuzlukları dile getirmesi uygun değildir. Öncelikli olarak ebeveynin iyi olup olmadığıyla, sağlık durumuyla ilgilenilmelidir. Ebeveynin hasta, yorgun olması ve bunun öğretici tarafından fark edilmemesi ebeveyne değersiz hissettirecektir. Görüşmeye çocuk hakkında iyi haberlerle başlamak ebeveyn ve öğretici arasındaki ilişkiyi güçlendirecektir. Çocuğun olumlu özellikleri, başarıları, iyi gittiği şeyler sınıf ya da kurs içinden örnekler

verilerek anlatılmalıdır. Fark edilen sorun davranışları, çocuğu ya da öğreticiyi zorlayan noktalar daha sonra dile getirilmelidir. Sorun hakkında konuşulurken çocuğu ya da ebeveyni suçlayıcı, ötekileştirici bir dil kullanılmamalıdır. “Sorunlu davranış gösteren çocuk”, “sorunlu çocuk”, “sorun çocuk” gibi söylemlerden, “sorunun etkilediği çocuk” bakış açısına geçilmelidir. Bu bakış açısı ile mücadele edilen şey çocuk ya da ebeveyn değil, sorunun kendisi olacaktır. Ebeveynin sorunlar hakkındaki farkındalığı, çözüm yöntemleri, çocuğuyla kurduğu ilişki, disiplin yöntemleri ebeveyne suçlu hissettirmeyecek şekilde anlatılmalıdır. Ebeveyn ve öğretici birlikte çözüm arayışına gitmelidir. Öğretici, amacının suçlu aramak olmadığını, sorunun düzelmesi için kimler nasıl çaba göstermelidir konusunda uzlaşmak olduğu mesajını vermelidir. Nihai hedefin, çocuğun sağlığı, gelişimi ve sosyal uyumu için en doğru kararların alınması olduğu ifade edilmelidir.

Ebeveyn görüşmeleri, sadece sorun odaklı yapılmamalıdır. Sürekli bir sorun hakkında davet edilen veli, şikayet dinlemek istemeyecek ve öğreticiye/kursa karşı mesafe alacaktır. Bundan dolayı sadece sorunlar hakkında değil, çocuğun iyi gittiği, başarılı olduğu şeyler fark edildiğinde de bunlar cömertçe ebeveynlerle paylaşılmalıdır.

Öğretici, çocuğun herhangi bir uzmandan destek alması gerektiğini düşünüyorsa, bu konuda aileye rehberlik etmelidir. Bazen ebeveynler hangi sorun için kime ya da nereye başvuracaklarını bilemeyebilirler. Bu konuda birlikte araştırma yapıp, seçenekler değerlendirilmelidir.

Ebeveyn görüşmeleri mutlaka olumlu bir şekilde bitirilmelidir. Örneğin, “Her şeye rağmen sizin ve benim desteğimle Kerem’in bu sorunları aşabileceğine inanıyorum.” gibi.

Ebeveynlerle bir konu hakkında görüşmek önemli olduğu kadar, görüşülen konunun takibinin yapılması da oldukça önemlidir. Yapılan görüşmeler ve yönlendirmeler, alınan önlem ve destekler doğrultusunda çocukta hangi değişimlerin gerçekleştiği gözlemlenmeli ve gözlem notları ebeveynler ile paylaşılmalıdır.

Ebeveyn görüşmelerinde işler bazen yolunda gitmeyebilir ve ebeveyn sesini, duygularını kontrol etmekte zorlanabilir. Böyle bir durumda öğretici olunduğu unutulmamalı ve daima sakinlik korunmalıdır. *“Üzgünüm ama bu şekilde konuştuğunuzda ne siz kendinizi anlatabilirsiniz ne de ben sizi anlayabilirim.”* gibi bir cümleyle hem öğretici olarak sınır çizilmeli hem de velinin yatışmasına zaman verilmelidir. Bazen sadece öğreticinin ses tonunun her şeye rağmen düşük olması bile ebeveynin kendini kontrol etmesine yardımcı olur. Her görüşmeden sonra öğreticinin kendisine yönelik bir değerlendirme yapması, iyi yaptığı şeylerde devam etmesini, işe yaramayan yöntemlerini ise fark edip bırakmasını, değiştirmesini sağlayacaktır. Bazen veliler çocukları hakkında konuşurlarken zamanın nasıl geçtiğini fark edemeyebilirler. Vakti aşan velilere açık bir şekilde *“Başka bir görüşmem/işim var. Eğer bu görüşmeyi birkaç dakika içinde bitiremeyeceksek başka bir gün için randevulaşalım. Çünkü söyleyeceklerinizi önemsiyorum, ayrıntıları kaçırmak istemem.”* gibi bir cümleyle vakit sınırı çizilmelidir.

Bazen görüşme sırasında merkez çocuk olmaktan çıkar ve konu dağılır. Böyle bir durumda *“Bunları paylaşmanızın Ayşe ile benim fark edemediğim bir ilgisi var mı?”* sorusu sorulabilir. Bu soru aracılığıyla kaçırılan bir nokta olup olmadığı netleştirilir. Eğer çocukla ilgisi olmayan şeyler anlatılıyorsa *“Bu vakti, Ayşe için size özel ayırıyorum. Ona odaklanarak konuşmamız daha verimli olur.”* gibi bir cümleyle ebeveyn, çocuğu merkeze almaya davet edilmelidir.

Bazen ebeveynler çocuğuyla ilgilenirken yorulabilir, zorlanabilir, başka başka sorunlarla mücadele edebilirler ya da bir sağlık sorunları olabilir. Bu ruh hâlindeki bir ebeveynin anlaşılmaya ihtiyacı olduğunu unutmamak gerekir. Merhamet ve şefkatle anlaşıldığını hissettirmek ebeveyne iyi geleceği gibi dolaylı bir şekilde çocuğu da rahatlatacaktır.

Ebeveyn görüşmelerinde gereksiz detaylara girmekten kaçınılmalıdır. Başka bir çocuk üzerinden örnek verilmemeli, kısa, net ve açık olunmalıdır. Öğretici sorumluluk alanları ve yapabilecekleri konusunda sınırlarını netleştirmelidir. Örneğin; “velinin her istediği anda sınıfa giremeyeceğinin, müfredat içeriğinin ebeveynlerce belirlenemeyeceğinin ya da her an telefonla görüşmeye müsait olunamayacağının” ifade edilmesi gibi. Sınırlar belirginleştirilirken nazik ve saygılı bir üslup kullanılmalıdır.

Kurallar

Çocuğa sınır koymak, çocuğun kendisini güvende hissederek hareket edeceği alanı, yapacaklarını ya da yapmayacaklarını belirleyen yardımcı ve yol gösterici işaretleri sunmaktır. Çocuklar dünyaya sınırları ve kuralları bilerek gelmezler. Bunları ilk olarak evde bakım verenlerinden öğrenirler ve sınır/kuralları aştıklarında ne olacağını bilmek isterler. Bu sebeple zaman zaman sınırları zorlayabilirler.

Sınırlar ne işe yarar?

- Çocuğun güvenliğini sağlar.
- Sınırları olan bir çocuk, başkasının sınırlarına da dikkat etmeyi öğrenir. Böylelikle kendisiyle ve çevresiyle uyum içinde yaşayabilir.

- Sınırlar çocuğun dürtülerini kontrol edebilmesini sağlar, iç disiplini geliştirir ve sosyal hayattaki diğer kurallara daha kolay uyum sağlamasına yardımcı olur.

Kurs kural ve sınırları belirlenirken tüm öğretmenlerin dönem başında çocuklarda hangi davranışları geliştirmek ya da desteklemek istediklerini ve hangi davranışları kabul etmeyeceklerini belirlemeleri önemlidir. Uygulanabilir ortak bir anlayışın olmadığı kurslarda çocuklar başka öğretmenlerin kuralları ve kendi öğreticisinin kuralı arasında bocalama yaşayabilirler.

Kural koyarken ilk adım öncelikle o kuralın gerekli olup olmadığını değerlendirmektir. Örneğin; “çemberde otururken diz üstü oturmak” gibi bir kural o şekilde oturmaktan rahat edemeyen çocuklar için zorlayıcıdır. Koyulan kuralların her biri için bir mantık olmalı, “bu böyledir” diyerek kural oluşturulmamalıdır. Aksi takdirde çocuk da bu kuraldaki mantığı anlayamayacak ve dolayısıyla bu kurala uymakta zorlanacaktır. Çocuğun mantık dışı bir kuralı benimsemesini beklemek haksızlık olacaktır.

Bazen çocukların ev ortamındayken uydukları kurallar ile kurstaki kuralları örtüşmeyebilir. Örneğin; elinde yiyeceklerle dolaşmak kursta yasakken, bu durum evde ebeveynler tarafından kabul gören bir davranış olabilir. Bu sebeple elinde yiyeceklerle dolaşmama kuralını açıklarken “Elinde yiyecek varken gezinmek kötüdür.” demek çocukta annem-babam kötü bir şey yapıyor ya da yapılmasına müsaade ediyor düşüncesi oluşturur. Bunun yerine, “Kursumuzda elimizde yiyeceklerle dolaşmıyoruz.” gibi bir açıklama yapmak yeterlidir. Böylelikle çocuklara her ortamın kuralları başka olabilir bilinci verilmiş olur.

Kurs ve sınıf kurallarına karar verdikten sonra kurstaki tüm yetişkinlerin kurallara yönelik tutarlı bir yaklaşım göstermeleri gereklidir. Özellikle kursun ilk günlerinde, her gün kuralların üzerinden geçilmeli ve uygun bir bağlamda çocuklara kurallar tekrarlanmalıdır.

Çocuğun ne yapmaması gerektiği değil, yapması gereken şeyler dile getirilmelidir. Örneğin, “Enes, başka arkadaşın konuşurken konuşma!” değil, “Enes, başka arkadaşın konuşurken onu dinle.” veya “Çöpünü yere atma.” değil, “Çöpünü çöp sepetine at.” gibi.

Çocuklar reddedilmekten, sürekli “hayır, olmaz” denilmesinden hoşlanmazlar. Bu yüzden, hayır demenin farklı yolları bulunmalıdır. Örneğin; “Bahçeye çıkabilir miyim?” diyen bir çocuğa “Hayır, olmaz!” demek yerine “Bahçeye şimdi değil, dersimiz bittikten sonra çıkabiliriz.” denilebilir.

Çocuklarla iyi bir bağ kurabilmek ve konulan kuralların işlevsel olabilmesi için az sayıda kuralla başlamak daha iyi olacaktır. Örneğin; “En önemli 3 kural: Birlikte hareket ediyoruz, birlikte eğleniyoruz ve birbirimize zarar vermiyoruz.” gibi. Fazla sayıda kural koymak, çocukların kuralları hatırlamasını zorlaştırır, çocuk sırf hatırlayamadığı için bile kurala uyamayabilir.

Çocuklara içinde bulundukları gelişim dönemine uygun kurallar/sınırlar konulmalı ve bunlar somutlaştırılarak anlatılmalıdır. Konulan kuralları/sınırları görseller, çizimler, fotoğraflar kullanarak görünür hâle getirmek çocuğun konulan kuralı algılamasına, uygulamasına ve unuttuğunda da hatırlamasına kolaylık sağlayacaktır.

“Az kural, çok takip” anlayışı ile hareket edilmelidir. Çocuklara davranışlarının takip edildiğiyle, fark edildiğiyle ilgili mesaj vermek, o davranışın çocuk tarafından tekrar edilip

edilmemesini etkileyecektir. Bu sebeple kuralları uygulayan çocukları takdir etmek önemlidir; Örneğin; “Enes bak ne güzel, Kadir’i dinledin.” gibi. Kurallara uymayan çocukları uyarmak yerine, uyanları takdir etmek çocuklar için daha teşvik edicidir.

Belirlenen kurala uymayan bir çocuğa kural sakın, kararlı ve net bir şekilde hatırlatılmalı çocuğa hemen müdahale edilmeden önce davranışını değiştirmesine fırsat tanınmalıdır. Çocukların kuralları, sınırları tecrübe etmekte yeni oldukları ve zaman zaman her çocuğun herhangi bir kuralı ihlal edebileceği unutulmamalıdır. Bu konuda mükemmeli hedeflemek öğretici için yorucu olacağı gibi, çocuk için de gerçekleşmesi mümkün olmayan bir beklenti olacaktır.

Ödül-Ceza

Geleneksel disiplin anlayışı olumsuz davranışları azaltmak için ceza, olumlu davranışlar için ödül yöntemini kullansa da ödül ve cezanın çocuklar için olumsuz etkileri olduğu artık bilinmektedir. Yaptığı bir davranıştan ötürü cezalandırılan çocuk, ceza verene içerleyebilir, öfke duygusu geliştirebilir. Bu yetişkinin kendisine olan sevgisini ve güvenini sorgulayabilir. Ayrıca ceza neticesinde adalet inancı zedelenebilir: “Bu hiç adil değil!” gibi. Alınan cezadan sonra intikam almak isteyebilir, isyan edebilir ve inadına tekrar o davranışı yapabilir: “Sizin istediğiniz gibi davranmayacağım, yine yapacağım, bana ne.” gibi. Ceza alan çocuğun öz güveni zedelendiği için içe kapanık davranışlar sergilemesi de mümkündür.

Çocuğun istenmeyen bir davranış sergilediğinde öncelikle bunu niçin yaptığını ve çocuğun bu davranışa dair bakış açısını anlamak gerekir. Çünkü bazen yetişkinler için mantıksız olan bir davranış çocuk için mantıklı olabilir.

Çocuğun bu davranışı yaparken hangi ihtiyacını giderdiğini ya da duygusunu ifade ettiğini anlamak gerekir.

Ödüllendirilen çocukların ise yaptığı ya da yapması gereken şeylerde zamanla verilen ödüllerin çocuğa yetmediği, ödüllerin çocuğun içsel motivasyonunu, sorumluluk bilinci ni düşürdüğü bilinmektedir. Fakat yine de ödül ve ceza kullanımını destekleyen ve uygun gören eğitimciler de vardır.

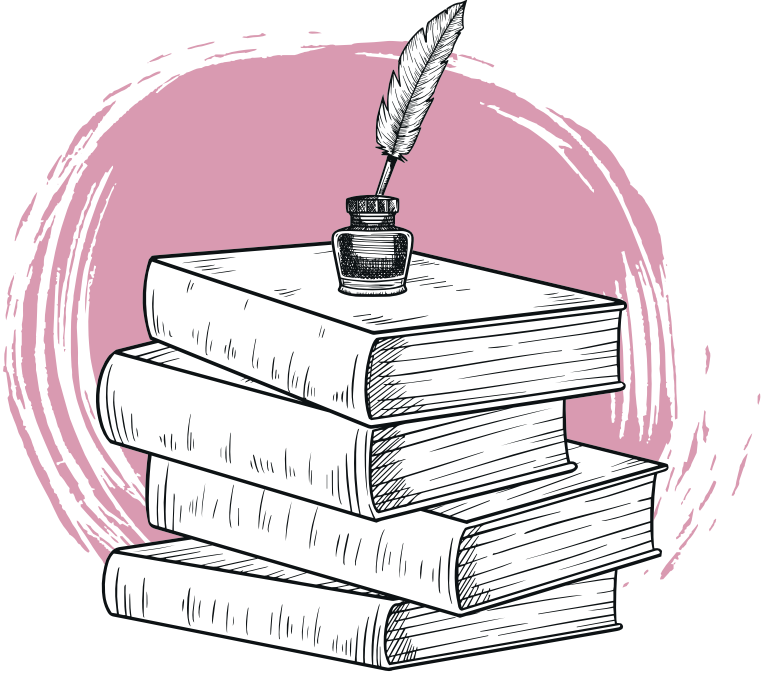
Cezanın kızgınlık, intikam ve değersizlik duygusu oluşturmaması, ödülün ise performans kaygısı oluşturmaması, yaratıcılığı baltalamaması, yapılan işin kalitesini düşürmesi sebebiyle tavsiye edilen yöntem pozitif disiplin anlayışıdır. Bu anlayış çocuğun kural dışı davranışlarını, ceza vermeden düzeltmeyi amaçlar. Ceza yerine ise rehberlik yöntemini kullanır. Pozitif disiplin yaklaşımına göre kural ihlalleri, insanlığın doğal bir getirisidir. Pozitif disiplin uygulamalarında çocuğun bir kuralı ihlal etmesi hâlinde çocuğa rehberlik eden yetişkin, çocuğa bu davranışın nedenlerini sorar; çocuğun söylediği nedenler tartışılır, bu kural ihlalinin bir daha tekrarlanmaması için çocukla birlikte çözüm yolları geliştirilir ve karşılıklı bir anlaşmaya varılır.

Okul öncesi yaş grubundaki çocuklara ceza vermek yerine onları yaptıkları davranışın sonucuyla yüzleştirmek etkili olabilir. Bu, çocukların kural dışı bir davranış sonucunda, o davranışın sonucuyla karşı karşıya kalmasıdır. Örneğin; yemeğini öfkeyle yere döken bir çocuğa oyun alanına çıkma cezası verildiğinde çocuk yemek ve oyun alanı arasındaki ilişkiyi kuramaz. Bu sebeple tekrar bu kural dışı davranış yapması gayet olasıdır. Çocuğu yaptığı davranışın sonucuyla yüzleştirme durumunda hedef çocuk değil, davranışın kendisidir. Yemeğini öfkeyle döken çocuk, yere dökülen yemeği temizlemek, bir sonraki öğünü beklemek gibi sorumlulukları üstlenmelidir. Bu durumda çocukta karşıdaki kişiye kin

ve nefret oluşmaz. Davranışı ve karşılığında başına gelenler hakkında bağ kurması daha kolay olur. Yaptığı kural dışı davranışın doğal bir bedeli olduğunu fark ettiği, telafi edenin yine kendisi olduğunu gördüğü için bu davranışı tekrar yapmamak için kendi içsel kontrol mekanizmasını kullanmaya başlar. Bedel ödeyen, sorumluluğunu bilen bir çocuk ceza gerektiren bir duruma kendini sokmamak için çabalar.

BÖLÜM V

FARKLI ÖĞRENEN VE GELİŞEN ÇOCUKLAR

FARKLI ÖĞRENEN VE GELİŞEN ÇOCUKLAR

Merve KOCA

Her çocuk fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel anlamda benzersiz bir yapıya sahiptir. Bazı çocuklar içinde bulundukları gelişim döneminin görevlerini zamanında yerine getirebilirler. Bazı çocuklar yaşıtlarına oranla bu görevleri daha geç yerine getirebilirken bazıları ise bu görevleri yerine getiremezler. Her çocuğun biricik ve özel olduğu göz önünde bulundurulduğunda herhangi bir rahatsızlık ya da özel bir durum sebebi ile içinde bulunduğu gelişim döneminin görevlerini yerine getiremeyen veya getirmekte zorlanan çocukları fark etmek ve onların gelişimini ve öğrenmesini destekleyecek bir ortam sunmak önemlidir. Bu bölümde kurslarda karşılaşılabilecek olağan özel çocuklar ile ilgili bilgiler yer alacaktır.

Otizm

Çocuk denildiğinde akla oyun, neşe, enerji, canlılık gelse de çevresinde olan bitenlere karşı ilgisiz, başka insanlarla iletişimi sınırlı olan, kendi dünyasında yaşayan çocuklar da vardır.

Otizm, sosyal ilişki kurma ve konuşmada gecikmeye sebep olan, nedeni bilinmeyen gelişimsel bir hastalıktır. Genellikle ilk üç yaşta ebeveynler, çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine göre farklı davrandığını görürler. Örneğin; çocuk, bir yakınına gördüğünde gülümsemek bir yana dursun karşısında sanki kimse yokmuş gibi tepkisiz kalabilir ya da bazı seslere karşı aşırı tepki verebilir. Otizm belirtileri çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine göre değişse de aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Sosyal ilişkiler: Akranlarına göre daha az gülerler, bedensel temastan hoşlanmazlar, göz teması kurmaktan kaçınırlar, etraflarında kimse yokmuş gibi davranırlar, cansız nesnelere özellikle bazı nesnelere insandan daha fazla ilgi gösterirler, seslenildiğinde karşılık vermezler.

Konuşma ve dil gelişimi: Otizimli çocukların beden gelişimlerinde bir gerilik yaşanmamasına rağmen dil gelişimi ve konuşma konusunda gecikme yaşarlar. Dili ilişki kurmak için değil, daha çok ihtiyaçlarının karşılanması için kullanırlar. Konuşmaları mekanik ve monotondur. Anlamsız, yeni kelimeler uydurabilirler. Karşıdaki kişinin söylediklerini anlamısca tekrar ederler. Bazı kelimeleri defalarca tekrar ederler.

Bazı özel davranış biçimleri: Tekrarlayan bazı hareketleri vardır. Örneğin; sevindiklerinde ya da heyecanlandıklarında hızlıca ellerini çırpabilirler, kollarını sallayabilirler. Kendi etraflarında dönmek, parmak uçlarında yürümek gibi davranışlar sergileyebilirler. Dönen cisimlere karşı ilgili olabilirler. Eşyaları koklayarak tanımaya çalışabilirler.

Değişime karşı direnç: Otizimli çocukların hayatı, tekrarlar ve rutinler üzerine kuruludur. Bu sebeple tekrarlarına ve rutinlerine uymayan değişikliklere karşı tepkisel ve dirençlidirler. Bazı nesnelere bağlı olmak çocuklarda belli bir yaşa

kadar normal görülse de otizmlı çocuklar belirlediği nesne konusunda (şişe kapağı gibi) oldukça katı davranırlar. Bu nesneleri biriktirir, yanlarında taşıır ve kaybolmasına karşı aşırı tepki verirler.

Ne yapılmalıdır?

- Bir çocuğun davranışlarında otizm belirtileri ile ilgili şüpheler varsa acil bir şekilde ebeveynleriyle iletişime geçilmelidir. Çünkü otizm erken tanı ve tedavinin, özel eğitim desteğinin en önemli olduğu durumlardan bir tanesidir.
- Öğretici, çocukta dikkatini çeken davranışları çocuğu etiketlemeden ve teşhis koymadan ebeveyn ile sadece gözlemlendiği belirtiler üzerinden konuşmalı, bu davranışların ebeveynin de dikkatini çekip çekmediğini anlamaya çalışmalıdır. Çocuğu etkileyen bazı hastalıklar için erken farkındalığın, erken tedavinin çocuk için hayati önem taşıdığının altı çizilerek aile mutlaka bir çocuk psikiyatristine yönlendirilmelidir.
- Otizm tanısı alan çocukların gerekli desteği aldığından emin olunmalıdır.
- Sınıfta, tedavisi devam eden ve özel eğitim alan otizmlı öğrenci varsa o çocuğa müfredatın uygulanmasından önce, çocuğun öğreticiyle ve arkadaşlarıyla ilişki kurabilmesine ve sosyalleşebilmesine destek olunmalıdır.
- Tedavisi devam eden, özel eğitim desteği alan bir çocuğun kursa da kayıtlı olmasının bir sakıncası yoktur. Fakat otizmlı bir çocuğun tedaviden ve özel eğitimden mahrum bırakılıp, sadece kursa giderek akranlarıyla sosyalleşmesini, akranları gibi

öğrenmesini, konuşmasını, ihtiyaçlarını gidermesini beklemek doğru değildir.

- Otizmlı çocukların rutinlerine saygı duyulmalı, kurs içerisinde de bir rutin oluşturmalarına destek olunmalıdır.
- Onları tedirgin edecek sesler, nesnelerden uzak tutulmalıdır.
- Otizmlı çocukların eğitimleri konuşmadan okumaya kadar geniş bir yelpazede ele alınır ve çocuğa uygun özel eğitim planı, bu alanda çalışan uzman ve yetkili kişiler (psikiyatrist, özel eğitim uzmanı, ergo-terapist vb.) tarafından iş birliği içerisinde gerçekleştirilmelidir.
- Kurs ve sınıf içerisinde çocuğa nasıl davranılması gerektiği, çocuğun nasıl desteklenmesi gerektiği konusunda çocuğun devam ettiği özel eğitim kurumundaki uzmandan öğreticiye rehberlik etmesi talep edilmelidir. Bu çocuklarla çalışmanın ekstra bilgi birikimi ve deneyim gerektirdiği kadar sabır, hoşgörü gerektirdiği unutulmamalıdır.
- Öğretici sınıftaki diğer çocuklarda otizm ile ilgili farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB)

Genellikle ele avuca sığmaz, yaramaz çocuklara söylenen hiperaktif kelimesi, tıbbi bir durum olmakla birlikte her yaramaz denilen çocuk da aslında hiperaktif değildir. Tam isimlendirmesi dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan bu durum nörogelişimsel bir hastalıktır ve üç temel sorunla ilişkilidir:

Dikkat eksikliği: Çocukların evde, okulda dikkatlerini sürdürmek ve bir konuya yoğunlaşmakta zorluk çekme hâlidir. Bu çocuklar özellikle kendilerini zorlayan konularda, öğrenmeyle ilgili alanlarda, zihnî çaba gerektiren etkinliklerde çabuk sıkılır; bir etkinlikten hemen başka bir etkinliğe geçmek isterler. Dolayısıyla başladıkları işi bitiremezler. Dersi dinlemek yerine sanki sınıfta yokmuş gibi dalıp giderler. Unutkanlık, dağınıklık, eşyalarını kaybetme, organize olmakta zorlanma, plan yapamama, yapsa bile plana uyamama diğer belirtilerdir.

Aşırı hareketlilik: Hareketli olmak çocukların doğasında vardır. Fakat DEHB olan çocuklar, sanki içlerinde durmak bilmeyen bir motor varmış gibi hareket ederler. Bu hareketlilik akranlarından daha fazladır. “Elleri dursa ayakları durmuyor.”, “Sanki içinde kurt var.” gibi cümlelerle tarif edilirler.

Dürtüsellik: Dürtüsel olmak, sonunu düşünmeden harekete geçmekle ilgilidir. Bu çocuklar daha sorulan soru bitmeden cevap verir, karşısındaki kişinin sözünü keserler. Sıralarını beklemekte zorlanır, giden topun peşinden bir anda caddeye koşabilirler. Tehlikeli şeyler yapmaktan ve yapmalarını gereken şeyleri yapmaktan keyif alırlar.

Ne yapılmalıdır?

- Sınıfta yukarıdaki belirtilerin olduğu bir çocuk gözlemleniyorsa, çocuğun ebeveyniyle evde de aşırı hareketlilik, dürtüsellik ve dikkat eksikliği gibi benzer durumları yaşayıp yaşamadığına dair görüşme gerçekleştirilmelidir.
- Velilere, söz konusu davranışların çocuğun öğrenmesini zorlaştırabileceği, çocuğu tehlikelere açık hale getirebileceği ve çocuğun okul hayatında da problemler yaşamasına sebep olabileceği anlatılarak veli bir çocuk psikiyatristiyle görüşmeye yönlendirilmelidir.

- DEHB'nin nörogelişimsel bir rahatsızlık olduğu bilinmeli ve bu çocukların, tembel, şımarık oldukları ya da karşılarındaki kişiyi sinirlendirmek için değil DEHB'den etkilendikleri için davranışlarını kontrol etmekte zorlandıkları unutulmamalıdır.
- DEHB'li çocuklar sınırlara uymakta zorlandıkları için kurallar ve rutinler çocuk ihtiyaç duydukça uygun bir dille hatırlatılmalıdır.
- Sayıca az ama gerekliliği tartışılmaz kurallar oluşturulmalıdır.
- DEHB'li çocuklarla konuşurken göz teması kurulması çocukların dikkatlerini sürdürmelerine ve verilen mesajı daha iyi algılamalarına yardımcı olacaktır.
- Kontrol edemedikleri dürtüsel hareketlerinden dolayı DEHB'li çocuklar sürekli eleştirilmemeli, etiketlenmemeli ve azarlanmamalıdır. Bu çocukların aslında oldukları gibi kabul edilmeye, beğenilmeye ve iltifata oldukça ihtiyaçları vardır.
- Çocuktaki eşsiz, güzel, olumlu özelliklerin ve becerilerin altı çizilmelidir ve bunlara sınıftaki diğer öğrencilerin de şahit olması sağlanmalıdır. Örneğin; *"Bugün arkadaşlarıyla çok güzel oynadın, çok mutlu oldum."* gibi.
- Öğretici ya da arkadaşları tarafından çocuğa hoş olmayan, saygınlığına zarar verebilecek isimlerle (tembel, yaramaz, inatçı gibi) hitap edilmemelidir.
- DEHB'li çocuğun sınıftaki konumunun öğreticiye yakın bir mesafede seçilmesi, dikkatini sürdürmesini ve çocuğun dürtüsel davranışlarına anında müdahale edilmesini kolaylaştıracaktır.

- Duygularını kontrol etmekte zorlanan bu çocuklara düşünce ve duygularını nasıl ifade edecekleri öğretilmeli ve çocuklarla duygu odaklı çalışmalar yapılmalıdır.
- Çocuk, duygularını kontrol edemediğinde öğreticinin sakin kalması oldukça önemlidir.
- DEHB'li çocuğa becerileri doğrultusunda sınıf içi sorumluluklar verilmesi çocuğun sosyal uyumunu, öz güvenini, akademik başarısını olumlu yönde etkileyecektir.
- DEHB tanısı için psikiyatrist hekimler öğreticinin doldurması için bazı gözlem formları gönderebilir. Öğreticiye gelen formun tarafsız ve doğru bir şekilde doldurulması çocuğun alacağı tedaviye yön verecektir.
- Çocuk tıbbi tedavi alıyorsa ilaç takibi konusunda aile ile iş birliğine açık olunmalı ve gerekli durumlarda çocuğa yardımcı olunmalıdır.
- Çocukların da kendilerine ait bir mahremiyeti olduğu unutulmamalıdır. Çocuk DEHB tedavisi görüyor ve ilaç kullanıyorsa “Kerem bugün ilacını almadın sanırım, çok hareketlisin.” gibi cümlelerle bu durum aşikâr edilmemelidir.

Engelli Çocuklar

Fiziksel engele sahip olan çocukların kursa uyumu için sınıftaki diğer öğrencilerin engellilik konusunda doğru bir şekilde bilgilendirilmesi önemlidir. Çocuklar “O neden ayağa kalkmıyor, neden tekerlekli sandalyesi var, onun neden gözleri kapalı ya da neden konuşmıyor?” gibi sorular sorabilirler. Bu çocuklara sordukları kadarını, anlayabilecekleri bir dille, sade ve doğal bir şekilde açıklamak önemlidir:

“Bazı insanların ayakları, bacakları, gözleri ya da kulakları herkesinki gibi çalışmadığı için bu insanlar tekerlekli

sandalye ya da koltuk değneği kullanarak bir yerden başka bir yere gidebilirler. Bazı insanlar daha iyi görebilmek için gözlüğe ihtiyaç duyarken bazılarının ise ellerinde baston vardır çünkü bu baston onların yürümelerini kolaylaştırır. Bazı insanlar bizi daha iyi duyabilmek için işitme cihazı kullanır ya da kendilerini ifade etmek için el işaretlerinden yararlanabilirler.” gibi.

Bu açıklamanın devamında, engelli çocukların öteleştirilmelerinin önüne geçmek için sınıftaki diğer çocuklarla benzerliklerini de anlatmak oldukça önemlidir:

“Onun da senin gibi saçı var, kolları var, ayakları var.”“O tekerlekli sandalyeyle hareket ediyor ama biliyor musun aynı senin gibi parka gitmeyi çok seviyor.”, “Bizi işitme cihazıyla duyuyor ama tıpkı senin gibi çok güzel resim çiziyor.” gibi.

Ne yapılmalıdır?

- Herhangi bir engeli olan çocuk, sınıf içerisinde engel türüne göre onun hayatını kolaylaştıracak ve öğreticinin anında müdahale etmesine imkân tanıyacak bir şekilde konumlandırılmalıdır.
- Öğrencilere herhangi bir görev verilirken ya da sınıfta etkinlik yapılırken bu etkinliklerin/görevlerin engelli öğrencileri de kapsamasına dikkat edilmelidir.
- Engeli olan çocuklar, başarılı olamayacakları bir mücadele içine sokulmamalı fakat hâlihazırda yapabileceklerinden daha kolay görevler verilerek öz güvenleri zedelenmemelidir.
- Sınıfta engelli öğrencilerin öğrenme sürecini kolaylaştırmak amacıyla materyal çeşitliliği arttırılmalıdır.
- Engelli çocukların ebeveynlerine empatik yaklaşmak oldukça önemlidir. Bu ebeveynler çocuklarıyla

ilgilenirken fazlaca yorulabilirler ya da çocuğunun engellilik hâlini kabul edememiş olabilirler. Bu ebeveynlerle iletişim kurulurken çocuklarının güçlü ve eşsiz olduğu noktaları belirtmeye özen gösterilmelidir.

- Bazen ebeveynler çocuklarının eğitim alabileceği kurum ve kuruluşları bilemeyebilirler. Bu konuda onlarla iş birliği yapmak, onlara rehberlik etmek, birlikte araştırmak, çocuğun alabileceği eğitim olanaklarını arttırmak oldukça önemlidir.

Dil ve Konuşma Bozuklukları

İnsanlar arasındaki duygu, düşünce ve bilgilerin aktarılmasını sağlayan en önemli iletişim yolu konuşmadır. Çocuklar da hayatlarının ilk aylarından itibaren ses çıkarmaya başlarlar ve zamanla bu sesler düzgün bir konuşmaya dönüşür. Anlamsız seslerden düzgün konuşmaya doğru ilerleyen bu sürecin gelişimini birçok faktör etkiler:

Kalıtım: Çocuğun ailesinde geç konuşma öyküsü varsa, çocuğun da geç konuşması olağandır.

Bedensel Faktörler: Gelişim geriliğiyle doğan, işitme bozukluğu olan ve kronik bazı hastalıkları olan çocukların konuşması gecikebilir.

Çevresel Faktörler: Uyaran eksikliği olan çocuklarda konuşma gecikmesi görülebilir.

Bir çocuğun 3 yaşına gelmesine rağmen anlaşılır kelimeler söyleyememesi, anlamsız sesler çıkarması, iki kelimelik bile olsa cümle kuramaması, kendini ifade etmek için sadece işaretler kullanması konuşma gecikmesiyle ilgili şüpheler oluşturmaktadır.

Bir çocukla ilgili konuşma gecikmesi şüphesi olduğunda doktora başvurmadan önce aşağıdaki sorulara cevap aranmalıdır:

- Çocuk, kaç tane anlamlı kelime söyleyebiliyor?
- Anlamlı bu kelimeler gün içerisinde yerinde ve uygun bir şekilde kullanılıyor mu?
- Çocuk, öğreticinin söylediklerini tam anlıyor ve verdiği talimatları (kitabı aç, topu at gibi) uygulayabiliyor mu?
- Çocuk, isteklerini sürekli olarak işaretlerle mi ifade ediyor?
- Çocuk, ona ismiyle seslenildiğinde seslenen öğreticiye bakabiliyor mu?
- Çocuk, sınıf arkadaşları birbirleriyle konuşurken nasıl hareket ediyor? Onları dinliyor mu, söz alıyor mu?

Ne yapılmalıdır?

- Yukarıdaki sorulara verilen cevaplar, konuşma gecikmesi şüphesini arttırıyorsa mutlaka çocuk, bir doktora yönlendirilmelidir.
- Çocuğun sınıf içerisinde işaretler aracılığıyla anlattıklarını, öğretici sözel bir şekilde tekrar ifade etmelidir.
- Çocuklarla en çok onlarla oyun oynanırken doğal ve rahat bir şekilde iletişim kurulur. Konuşma gecikmesi olan çocukların oyunlarına öğretici sürekli sözel ifadelerle katılmalıdır. Oyuncakların ismi, renkler, eylemler oyun içerisinde çocuğa ifade edilmelidir. Örneğin; “Sarı arabayı ver.”, “Küplerle kale yapalım.” gibi.
- Çocuk kelimelere maruz bırakılmalıdır: Örneğin; hikâye anlatmak, birlikte bir resme bakıp resmi tarif etmek, kitaptaki nesneleri saymak gibi.

- Çocuk konuşmaya zorlanmamalı ve söylenenleri tekrar etmesi konusunda ısrarcı olunmamalıdır.

Kekemelik

İstemsiz tekrar ve uzatmalarla sözlü anlatımın akıcılığı-
nın bozulmasıyla karakterize olan kekemelik bir konuşma
bozukluğudur. Hece, kelime ya da cümlelerin tekrarı, sesli
harflerin uzatılması ya da tekrarı, konuşmanın normal akış
içerisindeyken hiç ses çıkmayacak şekilde sekteye uğraması
gibi şekillerde görülebilir.

Çocuğun 2-3 yaşlarındayken konuşmayı öğrendiği dö-
nemlerde heceleri tekrarlaması normaldir. Fakat çocuğa
yönelik eleştiri gibi yanlış müdahalelerle çocuğun tutulma-
ları artabilir, konuşmanın akıcılığı gittikçe bozulabilir. Akıcı
konuşabilen çocuklarda da sonradan bazı kelimelerde tu-
tulma hâli görülebilir. Çocuklar konuşurken tutuldukların-
da, bu durumu engellemek için çene, dil, yüz, el, kol ya da
ayaklarda abartılı ve ilgisiz davranışlar gösterebilirler.

Ne yapılmalıdır?

- Çocuğun sözü kesilmemeli, cümlesini tamamlaması
sabır içerisinde beklenmelidir.
- Çocuğun heyecanı ve konuşmadaki akıcılık arasın-
da sıkı bir ilişki olduğu unutulmamalıdır. Bu sebeple
çocuğun stresini arttıracak söz, davranış ve tutum-
lardan uzak durulmalıdır.
- Konuşmasına müdahale edilmemeli, düzeltmeye
çalışılmamalıdır.
- Çocuk konuşmasında takıldığında, öğretici duygu-
larını ve tepkilerini kontrol etmelidir. Öğretici kay-
gılanmamalı, kızmamalı, acıma duygusu içerisinde
olmamalıdır.

- Çocuk, sosyalleşmeye teşvik edilmelidir. Yalnızlığı tercih etmemesi ve içe kapanmaması için uygun şartlar oluşturulmalıdır.
- Kekemeliği olan çocukların kendilerini ne kadar serbest hissederlerse o kadar rahat konuşacakları unutulmamalıdır. “Önce düşün, sonra söyle” gibi yönergeler verilmesiyle çocuk tasarlayarak konuşmaya çalışır ve bu durum çocuğun takılmasını azaltmaz, aksine artırır.
- Kekeleyen çocukların olumlu ve güçlü özellikleri vurgulanmalıdır. Öz güveni artan çocuğun dikkati, konuşmasındaki takılmalar üzerine yoğunlaşmayacaktır.
- Kekemeliği olan çocuklar, konuşma ile ilgili etkinliklerde diğer çocuklarla aynı muameleyi görmelidirler. Çocuk konuşurken tutulma yaşadığında “Tamam, sonra anlatırsın.” gibi çocuğun konuşmasını engelleyici tutumlardan kaçınılmalıdır.
- Çocuk rahat ve takılmadan konuştuğunda takdir edilmemelidir. Çünkü bu takdir, çocuğa ondan beklenmeyecek, şaşırtıcı bir performans sergilediği mesajı verebilir.
- Öğretici diğer çocukları kekemelik yaşayan çocukla ilgili bu çocuk sınıfta yokken bilgilendirmelidir. Kekemeliğin bir konuşma bozukluğu olduğu, bunun da ayıp ya da komik bir şey olmadığı ifade edilmelidir. Diğer çocuklardan, kekemelik yaşayan çocuğa destek olmaları istenmelidir.
- Öğretici, kekemelik yaşayan çocuğun arkadaş ilişkilerini güçlendirecek, sosyal ilişkilerini arttıracak ve çocuğu cesaretlendirecek bir yaklaşım sergilemeli ve bu kapsamda etkinlikler gerçekleştirmelidir.

- Ebeveynler, çocuk psikiyatristine ya da dil ve konuşma terapistine yönlendirilmelidir.

Özel Yetenekli Çocuklar

Özel yetenek; *genel zihinsel yetenek, özel akademik yetenek, dil, matematik, fen bilimleri, sosyal bilimler, liderlik kapasitesi, yaratıcılık, motivasyon, görsel ve işitsel sanatlar ve psiko-motor beceriler* gibi alanlarda akranlara göre yüksek düzeyde performans göstermekle tanımlanmaktadır.

Özel yetenekli çocuklar çok erken dönemden itibaren düzgün cümleler ile konuşmaları, zengin kelime dağarcığına sahip olmaları ve çok hızlı öğrenme becerileri ile öne çıkarlar. Meraklı tavırları, karmaşık sorular sormalarıyla dikkat çekerler. Dikkat süreleri kısa olmakla birlikte, ilgilerini çeken konularda dikkat süreleri daha uzundur. Sosyal ilişkilerinde dürüstlük, adalet gibi kavramlara önem verirler ve hassas, duygusal duygu dünyasına sahiptirler. Mükemmeliyetçi özellikler sergilerler, sorumluluk duygusu ve farkındalıkları yüksek çocuklardır. Özel yetenekli bir çocuğun bilişsel özellikleri aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

- En az bir yetenek alanında akranların üstünde performans gösterme,
- Çabuk kavrama ve hızlı öğrenme,
- Neden-sonuç ilişkisi kurabilme,
- Güçlü hafıza,
- Merak ve bazı konulara yoğun ilgi gösterme,
- Genelleme yapmada, ilişkileri görmede, bilgilerin aktarımında akranlardan ileri düzeyde olma,
- Özgün ifade biçimlerine sahip olma,
- Okumaya düşkün olma.

Özel yetenekli bir çocukta bu özelliklerin hepsi aynı anda görülmeyebilir ve her özel yetenekli çocuk aynı özellikleri taşımayabilir. Bu çocukların kimi farklı alanlardaki yeteneklerle öne çıkarken, kimileri sadece bir alandaki üstün yetenekleriyle kendilerini gösterir.

Özel yeteneklilik sık karşılaşılan bir durum değildir, ülkemizde %2-3 oranında görülmektedir. Özel yeteneğe sahip olduğu düşünülen okul öncesi dönemi çocuklarının değerlendirilmeleri, zeka testlerinden ziyade gelişim testleri uygulanarak gerçekleştirilir.

Ne yapmalı?

- Özel yetenekli bir çocuğun tüm alanlarda üstün bir performans göstermesi beklenmemelidir. Bir alanda üstün bir performans gösteren çocuk başka bir alanda normal bir performans gösterebilir. Örneğin; üstün matematik performansı gösteren bir çocuk sanat alanında aynı yeteneğe sahip olmayabilir.
- Çocuğun özel yeteneğinin desteklenmesi için aile ve öğretici tarafından ilgi ve yetenek alanları dikkatle gözlemlenmeli ve çocuk bu alanlara yönlendirilmelidir.
- Özel yetenekli çocuklarla ilgili aşırı beklenti içine girilmemelidir, nihayetinde çocuk oldukları unutulmamalıdır. Öğretici ve ebeveynlerin özel yetenekli çocuklarla ilgili yüksek beklentileri çocukların benlik algılarında düşüşe ve iç dünyalarında çatışmalara neden olabilir.
- Akranlarından daha fazla bilgiye sahip olmak isteyen, bildiklerini sözel olarak anlatma ihtiyacı duyan ve çok soru sormak gibi özellikleri olan özel yetenekli çocuklara öğrenme ve keşfetmeye dair heveslerini kırarak tepkiler verilmemelidir.

- Yeniliğe, yaratıcılığa, özgünlüğe açık; farklılıkları değerlendiren ve destekleyen bir eğitim ortamı sunulmalıdır.
- Özel yetenekli çocuk, övünme aracı olarak kullanılmamalıdır. Bu çocukların potansiyelleri geliştirilerek, ebeveyn ve öğretici onları nasıl daha iyiye taşıyabilecekleri konusunda çaba sarf etmelidirler. Özel yetenekleri ve potansiyelleri desteklenmeyen çocukların bu yeteneklerinin körelebileceği unutulmamalıdır.
- Çocukta kişisel ve sosyal problemlere neden olmak için özel yetenekli çocukların etiketlenmesinden kaçınılmalıdır. Örneğin; kendini aşırı beğenme, akranlarına üstünlük taslama, aşırı öz güven, benmerkezcilik gibi.
- Üstün yetenek ve başarıları sebebiyle arkadaş gruplarından dışlanabilir ve kıskanılabilirler. Akranlarından farklı ilgili alanlarından dolayı kendilerini yalnızlaştırabilirler. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurularak özel yetenekli çocukların sınıftan izole olmamalarına, yalnızlaşmamalarına dikkat edilmelidir.
- Özel yetenekli çocukların zihinsel gelişimi sosyal ve duygusal gelişimlerinden daha ileri seviyede olduğu için ve duygusal olarak hassas ve duyarlı olduklarından dolayı bu çocuklara sosyal açıdan daha fazla sorumluluk içeren görevler verilebilir.
- Özel yetenekli çocuk desteklenirken, diğer çocuklar gözden kaçırılmamalıdır.

ÖĞRETİCİLER İÇİN ÖNERİ KİTAPLAR

- Bütün Beyinli Çocuk – Daniel Siegel
- Dramsız Disiplin – Daniel Siegel
- Beni Ödülle Cezalandırma – Özgür Bolat
- Çocuğunuza Kulak Verin- Aletha Solter
- Çocuğunuza Sınır Koyma – Robert J. MacKenzie
- Denemediğim Yol Kalmadı -Isabelle Filliozat
- Oyun Oynama Sanatı – Aletha Solter
- Çocuk Gelişimi ve Ruh Sağlığı – Fatmagül Cirhinoğlu
- Çocuklar Neden Farklı? – İsmail Acarkan
- Şiddetsiz İletişim – Marshall Rosenberg
- Çocuklar İçin Beş Sevgi Dili – Gary Chapman
- Çocukları Anlama Kılavuzu – Özgün Kızıldağ
- Çocuğun Duygusal Dünyası -Isabelle Filliozat

- Çocuklar İçin Duygularla İletişim Becerileri & Çocuklarda Duygusal Düzenlemeye Yardımcı Aktiviteler- Bonnie Thomas
- Çocuklar İçin Yaratıcı Baş Etme Becerileri & Sanat ve El Becerileri ile Duygusal Destek- Bonnie Thomas

ÇOCUKLAR İÇİN ÖNERİ KİTAPLAR

- Ne Hissediyorum-Miri ile Bülbüş- Özlem Bakan Yavaş
- Ponpon'un Duyguları- Annette Swoboda
- Avucundaki Öpücük- Audrey Penn
- Tavşan Maydanozun Kitapları Anlatan Kitabı- Frances Watts&David Legge
- Tavşan Dinledi- Cori Doerrfeld
- Mış Gibi- Peter H. Reynolds
- Nokta- Peter H. Reynolds
- Kütüphane Tavşanı- Annie Silvestro
- Konsantre Olabilen Kanguru- Louison Nielman
- Öfke Kuşları Orkestrası- Rabia Nazik Yüksel
- İki Bana Bir Sana- Jörg Mühle
- Uç Uç Lusi- Sharon King Chai
- Farklı Ama Aynı- Feridun Oral
- Kirpi ve Sergi- Özge Bahar Sunar

- Mutlu Su Aygırı- Richard Edwards
- Sabırsız Tırtıl- Ross Burach
- Bu Kış Kimse Üşümeyecek- Feridun Oral
- Elmer ve Kelebek- David Mckee
- Komik Hayvan İsimleri Bakanlığı- Kes Gray
- Bir Avuç Hayal- Sena Yazıcı
- Kaybolan Eldiven- Sharon Harmer
- Eksi Üç ve Gürültücü Lusi- Ute Krause
- Birlikte Yaşamak Neden Güzeldir?- Stephanie Duval
- Bir Zamanlar Okumayı Sevmeyen Çocuk- Karine Tournade
- Bazen Olur Böyle Biraz Kışkandım Sanki- Mehmet Teber
- Bazen Olur Böyle Biraz Kızdım Sanki- Mehmet Teber
- Bazen Olur Böyle Biraz Üzüldüm Sanki- Mehmet Teber
- Bazen Olur Böyle Biraz Korktum Sanki- Mehmet Teber
- Uçup Giden Battaniye- Allan Peterkin
- Aç Tırtıl- Eric Carle
- Minik Çağlar Anaokuluna Başlıyor – Christian Tielmann
- Bütün Oyuncaklar Benim – Pedagojik Öyküler Dizisi – Ayşen Oy
- Bamyadan Nefret Ediyorum – Pedagojik Öyküler Dizisi – Ayşen Oy
- Renkli Çoraplı Kuzgun – Didem Demirel

- Dinazor Rori'nin Evcil Hayvanı – Liz Climo
- Şu Yaramaz Tavşanlar – Ciara Flood
- Sır Versem Saklar mısınız? – Jennifer Moore-Mallinos
- Kırmızı Çizgi – Samar Mahfouz Barraj
- Seni Seviyorum Miniğim – Ronne Randall
- Akıllı Tilkinin Masalı – Debi Gliori
- Annemin Çantası- Sara Şahinkanat

KAYNAKÇA

- Balat, Gülden Uyanık, R. Zembat (Editör), (2010), **Okul Öncesinde Özel Öğretim Yöntemleri/Okul Öncesi Eğitimde Anlatım, Tartışma, Soru Cevap, Örnek Olay, Gezi Gözlem ve Gösteri Öğretim Yöntemleri**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Cirhinlioğlu, F.G. (2015), **Çocuk Gelişimi ve Ruh Sağlığı**, 3. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Çağlar, D. (2019), **Uyumsuz Çocukların Tanınması ve Teşhisi**, Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 10 (1), 55-74
- Doğan, Keçeci, Sabancıoğulları ve Aydın, (2008), **Bir İlköğretim Okulunda Öğrenim Gören Çocuklarda Ruhsal Uyum Sorunları**- TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni Cilt:7 Sayı:1 (47-52)
- Köksal Akyol, A. (2012), **Okul Öncesi Eğitimde Drama ve Öğretmenin Rolü**, Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 1 (1), 105-116
- Küçükahmet, L. (2001), **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**, 12 Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Ömeroğlu, E. (2007), **Okul Öncesi Eğitimde Drama**, 8. Baskı, Kök Yayıncılık, Ankara.
- Öztürk, M. (2007), **Anne, Baba ve Eğitimciler İçin Çocuk Psikiyatrisi**, Uçurtma Yayınları, İstanbul.

- Şenol, S. (2006), **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı**, Hyb Yayıncılık, Ankara.
- Yavuzer, H. (2012), **Çocuk Psikolojisi**, 34. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yazgan, İ.B; Bilgin, M.; Atıcı, K.M. (2007), **Gelişim Psikolojisi**, 2. Baskı, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Yörük, S. (2020), **Okul Öncesi Dönemde Özel Yetenekli Bir Çocuk Yetiştirmek. Çocuk ve Medeniyet**, 5(10), 337-364.
- Zorlutuna, E. (2018), **Okul Öncesi Psikoloğuna Sorulan 100 Soru 100 Cevap**, Sola Unitas Yayınları, İstanbul.
- Okul Öncesi Eğitim, Öğretmen El Kitabı, MEB.
- http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Geli%C5%9Fim.pdf
- <https://www.rehberpsikoloji.com/anisal-bellek-nedir/>

